

SISUKORD

AINEVALDKOND: SOTSIAALAINED.....	5
ÜLDOSA	5
AINEKAVA.....	12
ÕPPEAINE NIMETUS: INIMESEÕPETUS.....	12
Õppeaine kirjeldus:.....	12
Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:	12
Õpitulemused ja õppesisu klassiti:	20
2.klass.....	20
3.klass.....	23
5.klass.....	25
6.klass.....	29
7.klass.....	33
8.klass.....	36
ÕPPEAINE NIMETUS: AJALUGU.....	40
Õppeaine kirjeldus:.....	40

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:	42
Õpitulemused ja õppesisu klassiti:	45
5.klass.....	45
6.klass.....	53
7.klass.....	65
8.klass.....	77
9.klass.....	91
ÕPPEAINE NIMETUS: ÜHISKONNAÕPETUS	106
Õppeaine kirjeldus:.....	106
Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:	107
Õpitulemused ja õppesisu klassiti:	110
6.klass.....	110
9.klass.....	112
LIHTSUSTATUD ÕPPE AINEKAVA ÜLDOSA	126
AINEKAVA (LIHTSUSTATUD ÕPE)	132
ÕPPEAINE NIMETUS: INIMESEÕPETUS.....	132
Õppeaine kirjeldus, eesmärk:	132
Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa:.....	133

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:	136
Õpitulemused ja õppesisu klassiti:	139
1.klass.....	139
2.klass.....	141
3.klass.....	146
4.klass.....	149
5.klass.....	152
6.klass.....	158
7.klass.....	163
8.klass.....	169
9.klass.....	173
ÕPPEAINE NIMETUS: AJALUGU (LIHTSUSTATUD ÕPE)	177
Õppeaine kirjeldus, eesmärk:	177
Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa:.....	178
Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:	179
Õpitulemused ja õppesisu klassiti:	180
6.klass.....	180
7.klass.....	183

8.klass..... 190

9.klass..... 197

AINEVALDKOND: SOTSIAALAINED

ÜLDOSA

VALDKONNAPÄDEVUS

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalsainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonnakultuuri pärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

AINEVALDKONNA ÕPPEAINED JA AINETUNDIDE JAOTUS

Ainevaldkonda kuulub kolm õppainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid kooliastmeti järgmised:

Õppeaine	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
Inimeseõpetus	2	2	2
Ajalugu		4	6
Ühiskonnaõpetus		1	2

SOTSIAALAINETE KAUDU KUJUNDAVATE ÜLDPÄDEVUSTE ARENGU TOETAMINE

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaalsained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus ning usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning

sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotleavad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõenduspõhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärgi, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

SOTSIAALAINETE LÕIMINGU RAKENDAMISE VIISID

Sotsiaalsainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalsainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalsainormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalsainete pädevusega taotletakse toimetulekut:

- 1) iseendaga (intrapersonaalne: eneseusaldus, eneseregulatsioon, eneseanalüüs, empaatia, autonoomia ja vastutus) - enesemääratluspädevus;
- 2) lähikonnas (interpersonaalne: suhestumine, osalus ja turvaline kohanemineerinevates sotsiaalsetes kontekstides) - sotsiaalne pädevus;
- 3) ühiskonnas (institutsionaalne: poliitika, valitsemine, riik, vabakond, turg, meedia jt ühiskonnaelu korraldamise vormid) - kodanikupädevus.

Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus.

Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele (lähiumbrus, kogukond, ühiskond, globaalne) lisandub ajaline/ajalooline (minevik, olevik, tulevik) mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks olulisi teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendamata minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut iseendaga, eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult

oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdvärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas.

Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõimingu taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

LÄBIVATE TEEMADE KÄSITLEMINE SOTSIAALAINETES

Elukestev õpe ja karjääri plaanimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid.

Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuprognosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele.

Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv tervises seisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohaliku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutavas tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

AINEKAVA

ÕPPEAINE NIMETUS: INIMESEÕPETUS

Õppeaine kirjeldus:

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides ennast tundma, vastutustundlikult oma suhteid kujundama, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:

I kooliaste	Õpilane: 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha; 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat; 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president; 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
--------------------	--

	<ol style="list-style-type: none">6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;16) demonstreerib õpitu olukorras üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähistusi;18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;19) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;20) loetleb erinevaid teabeallikaid;21) leiab infot erinevatest allikatest;22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
--	--

	<p>25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;</p> <p>26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;</p> <p>27) teab, et vägivallal on eri vormid;</p> <p>28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;</p> <p>29) teab abi saamise võimalusi inimväärlikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;</p> <p>30) demonstreerib õpitu olukorras abi saamise ja abistamise võimalusi vägivald korral;</p> <p>31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;</p> <p>32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;</p> <p>33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;</p> <p>34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;</p> <p>35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;</p> <p>36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;</p> <p>37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;</p> <p>38) selgitab ja demonstreerib õpitu olukorras esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;</p> <p>39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;</p> <p>40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;</p>
--	---

	41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.
II kooliaste	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid; 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas; 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust; 11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga; 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi; 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist; 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia; 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpitu olukorras „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel; 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;

	<p>18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;</p> <p>19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;</p> <p>20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;</p> <p>21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;</p> <p>22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;</p> <p>23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;</p> <p>24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;</p> <p>25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;</p> <p>26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;</p> <p>27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;</p> <p>28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;</p> <p>29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;</p> <p>30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;</p> <p>31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;</p> <p>32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust;</p> <p>33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;</p> <p>34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;</p> <p>35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;</p> <p>36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;</p>
--	---

	<p>37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);</p> <p>38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;</p> <p>39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;</p> <p>40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;</p> <p>41) selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;</p> <p>42) demonstreerib õpituatsioonid esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;</p> <p>43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;</p> <p>44) demonstreerib õpituatsioonid, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.</p>
<p>III kooliaste</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele; 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega; 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut; 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;

	<p>8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;</p> <p>9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;</p> <p>10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;</p> <p>11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega;</p> <p>12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;</p> <p>13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;</p> <p>14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;</p> <p>15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;</p> <p>16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;</p> <p>17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;</p> <p>18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;</p> <p>19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;</p> <p>20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;</p> <p>21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;</p>
--	--

	<p>22) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;</p> <p>23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;</p> <p>24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;</p> <p>25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;</p> <p>26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;</p> <p>27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;</p> <p>28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;</p> <p>29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;</p> <p>30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;</p> <p>31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;</p> <p>32) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;</p> <p>33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;</p> <p>34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.</p>
--	--

Õpitulemused ja õppesisu klassiti:**2.klass**

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
<p>Mina.</p> <p>Positiivne hinnang ja suhtumine endasse ja teistesse kui enesekohase kompetentsi ja heaolu arendamise alus</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; • põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; • teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. • Iga inimese väärtus. • Viisakas käitumine.
<p>Mina ja tervis.</p> <p>Terviseteadlikkus ja tervislik eluviis kui heaolu allikas</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; nimetab mõningaid haiguste tunnuseid; • teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Terve ja haige inimene. • Tervise eest hoolitsemine. • Vaimne ja füüsiline tervis. • Ravimid. • Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport. • Abi saamise võimalused. • Esmaabi.

<p>Mina, minu pere ja kodu.</p> <p>Prosotsiaalse käitumise kui tõhusa sotsiaalse oskuse väärtustamine ja sotsiaalne sidususe arendamine lähikeskonnas</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, • toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Koduarmastus. • Perekond. • Erinevad pered. • Vanavanemad ja teised sugulased. • Pereliikmete tegevus ja rollid. • Vanemate ja teiste inimeste töö. • Kodused tööd. • Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. • Kodu traditsioonid. Koduümbrus. • Naabrid ja naabruskond. • Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. • Ohud kodus ja koduümbruses.
<p>Mina ja Eesti</p> <p>Kodanikupädevuste arendamine kujundamiseks aktiivset ja vastutustundlikku kogukonna- ja ühiskonna liiget</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • leiab kaardilt Eesti ja kodukoha; • nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva; • teab, kes on Eesti Vabariigi president; • tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti – minu kodumaa. • Kodukoht. • Rahvakalendri tähtpäevad. • Eesti rikkus.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku; • võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt; • toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest; selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja. 	
<p>Mina, aeg ja minu asjad.</p> <p>Enesejuhtimis- ja õpioskuste arendamine</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; • toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada; • sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega; • seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aja planeerimine. • Oma tegevuse kavandamine. • Täpsus, lubadused, vastutus. • Minu oma, tema oma, meie oma. • Asja väärtus ja hind. • Asjade väärtus teiste väärtuste seas.

3.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
<p>Mina.</p> <p>Enesejuhtimise ja kodaniku pädevuste arendamine ühiskondlikus kontekstis</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; • nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi; toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. • Mina ja endasse suhtumine. • Lapse õigused ja kohustused.
<p>Mina ja tervis.</p> <p>Turvaline tervisekäitumine ning keskendumine füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele kui heaolu allikale</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; • selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; • teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras.
<p>Mina ja teised.</p>	<p>Õpilane:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sõbrad ja sõpruse hoidmine.

<p>Turvaline käitumine ja kohanemine erinevas sotsiaalses ümbruses kodanikupädevustena. Riskikäitumine ja selle ennetamine – tõhusad sotsiaalsed oskused</p>	<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; • demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist; • tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid; • kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; märkab liiklusohhtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks; • teab, et vägivaldal on eri vormid; selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; teab abi saamise võimalusi inimväarikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; • demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalda korral; • selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. • Turvaline käitumine liikluses kooliteel ja koduümbruses. • Vägivald ja selle erinevad vormid..
--	--	---

<p>Mina: teave ja asjad.</p> <p>Turvaline meediakäitumine ja tarbimine</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • loetleb erinevaid teabeallikaid; leiab infot erinevatest allikatest; • võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; • kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; • selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel; • teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine; hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine. 	<ul style="list-style-type: none"> • Reklaami mõju. • Turvaline käitumine meediakeskkonnas. • Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine.
---	--	---

5.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Tervis	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid; 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervise olemus. Tervise aspektid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervist mõjutavad tegurid - eluviis, pärilikkus, keskkond, tervishoid.

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab tervist mõjutavaid füüsilisi, vaimseid ja sotsiaalseid tegureid; • seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks); • nimetab mõõdetavaid ja hinnangulisi tervisenäitajaid. Selgitab, kuidas erinevad tervisetegurid tervist mõjutavad; • teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid; • mõistab reklaamide eesmärke, eristab arvamust faktist; • toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist; • toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; • selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mõõdetavad ja hinnangulised tervisenäitajad. Stress. Stressiga toimetulek. • Meedia osa tervisega seotud otsustes. Terviseteemalised veebilehed. • Tervislik eluviis. Tervist toetavad tegevused: tervist toetav toiduvalik, füüsiline aktiivsus, uni ja puhkus. • Turvaline elukeskkond (sh meedia) ja tervislik eluviis. • Keha eest hoolitsemine (karastamine ja hügieen).
Murdeiga ja kehalised muutused	Õpilane:	<ul style="list-style-type: none"> • Murdeiga elukaares. Murdeea olulisus. Murdeea füüsilised ja emotsionaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed muutused.

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; • toob näiteid erinevast arengutempost murdeas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Igäihel oma tempo. • Toimetulek muutustega. • Suguline küpsus ja soojätkamine. Viljastumine, rasedus, lapse sünn. • Muutustega seonduvate kehaosade ja elundite nimetused ja toimimise põhimõtted, sh sugurakkude valmimise seos lapsesaamisvõime ja seksuaalsusega. • Positiivne suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine
Turvalisus ja riskikäitumine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest. • Selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid. • Toob näiteid meediaga seotud ohtudest. Teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine. Otsib, leiab ja esitab 	<ul style="list-style-type: none"> • Riskikäitumine ja selle liigid (sh terviseriskid). Ohutus kodus, koolis, avalikus ruumis, sh tule-, vee- ja elektriõhutus. Riskikäitumist ennetavad ja soodustavad tegurid. • Reeglid ja normid. Seadused (sh liiklusseadus). Reeglite ja normide vajalikkus. • Meedia (sh reklaami) mõju otsustele. Meediaohud ja nende vältimine ning abi saamise võimalused. Usaldusväärset infoallikad. • Infootsing (sh tervise teemaline) usaldusväärsetest infoallikatest. Internet, selle turvaline kasutus.

	<p>usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele. • Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennest ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. 	<p>Interneti ohud ja võimalused. Autoriõigused. Autoriõiguste seadus. Autoriõigused ja õpilane.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uimastid. Uimastite kahjulik mõju tervisele, otsustele ja käitumisele. Tervislikud valikud. Illegaalsed ja legaalsed uimastid. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seotud riskid tervisele. Kofeiini ja/või teisi erguteid sisaldavate jookide (sh kohv, energiajoogid, energiavesi) mõju tervisele (sh sõltuvuse võimalik kujunemine). • Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused (sh sotsiaalsed toimetulekuoskused vägivalla ja uimastiennetuses). Oskus öelda “ei”. “Ei” ütlemise ja väljendamise viisid. Otsused/Otsustamine. Otsuste tagajärjed. Vastutus oma otsuste eest. Kaaslaste mõju otsustele. Koolikiusamine (füüsiline, verbaalne, kaudne küberkiusamine). Kiisamisega hakkamasaamine ja abi saamise võimalused.
Haigused ja esmaabi	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. 	<ul style="list-style-type: none"> • Haigused: nakkus- ja mittennakkushaigused, viirushaigused. Haigestumise põhjused. Haigestumise vältimise viisid.

	<ul style="list-style-type: none"> • Demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Õnnetused. Õnnetuste vältimine. Esmaabi. • Abi kutsumine. • Tervis - inimese väärtuslikem vara.
--	---	---

6.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Mina ja suhtlemine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb. Mõistab enesehinnangu olemust. Saab aru, et enesehinnang on osa tema minapildist. • Selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi. Oskab nimetada enda erinevaid omadusi. Mõistab, et ennast saab pidevalt arendada. • Mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest. • Mõistab, et tema ise saab suunata oma tegevusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Enesetundmine. Minapilt (kirjeldav ja hinnanguline osa). Enesehinnang. Enesehinnangu kujunemine. • Eneseanalüüs. Oma omaduste ja väärtuste selgitamine ja arendamine. Väärtused. Huvid. Võimed. • Ettevõtlikkus, selle väljendumine tegutsemisel. Ettevõtlikkuse tähtsus igapäevaelus ja ühiskonnas. Ettevõtlikkus ja tööelu.

	<ul style="list-style-type: none"> • Seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga. Õpib tundma oma huvisid ning seostama neid tulevikuga. 	
Suhtlemine teistega	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab, millest suhtlemine koosneb. Mõistab suhtlemise olemust. Toob näiteid suhtlemise komponentide kohta. Eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid. Mõistab suhtlemise kompleksust. • Eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele. Iseloomustab erinevaid käitumisviise. • Teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära. Toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus. Toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Suhtlemise mõiste. Suhtlemise olemus (teise tajumine, teabevahetus, mõjutamine). Verbaalne suhtlemine. Mitteverbaalne suhtlemine. • Agressiivne, alistuv ja kehtestav käitumine ning nende mõju suhetele. Kehtestava käitumise viisid. Kehtestava käitumise põhimõtted ja eelised. • Ühiskonnas juurdunud uskumuste ja hoiakute mõju inimesele. Eelarvamused. Stereotüübid. Eelarvamuste ja stereotüüpide mõju suhetele. Sallivus. Aktsepteerimine. • Tõenduspõhised enesekohased ja sotsiaalsed oskused (otsuste langetamine ja probleemide lahendamine; loov ja kriitiline mõtlemine; emotsioonide ja stressiga toimetulek; enesetunnetus- ja suhtlemisoskus) riskikäitumise (uimastikasutamine ja vägivald) ennetamisel. “Ei” ütlemist eeldavad olukorrad. “Ei” ütlemise viisid, julgus ja tähtsus.

	<ul style="list-style-type: none"> • Teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi. Nimetab kahjustavaid käitumisviise. Selgitab, kuidas enese eest seista ilma teisi kahjustamata. • Toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme. Mõistab enda vastutust erinevates suhtluskeskkondades. 	<ul style="list-style-type: none"> • Internet. Interneti võimalused ja ohud. Turvaline internetikasutus. Viisakas, austav ja hooliv suhtlemine.
Suhted teistega	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi. Nimetab inimeste erivajadusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Inimeste erinevused. Vajadused. Väärtused. Erivajadused. Sallivus. • Prosotsiaalne käitumine. Õiglus, vastutus, hoolivus, ausus. Vastutus enda sõnade ja tegude eest, sh internetis.

	<ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest. Selgitab miks sõbralik käitumine on kasulik. • Demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist. Nimetab sotsiaalseid oskusi, toob näiteid sotsiaalsete oskuste kohta. • Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada. Mõistab, et kõik tunded on normaalsed. Oskab oma tundeid väljendada ennast ja teisi kahjustamata. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. • Tõhus sotsiaal-emotsionaalne eneseväljendus. Usaldus suhetes. Sõprus. Empaatia. Tunded ja nende tõhus väljendamine.
Konfliktid ja probleemilahendus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selgitab konflikti häid ja halbu külgi. Kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise. Valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi. • Näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi. Nimetab erinevaid probleeme. Toob näiteid erinevate tõhusate probleemilahenduste 	<ul style="list-style-type: none"> • Konflikt kui suhtepeblem. Konfliktide põhjused, tagajärjed, lahendamise viisid. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise viisid. • Otsuste langetamine ja erinevate lahendusviiside kaalumise otsustamisel. Probleemide lahendamise viisid, sh Internetis - tõhusad ja mittetõhusad. Probleemilahenduste eelised ja puudused. Koostöö võimalused. Koostöise tegevuse eelised.

	<p>kohta. Lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist. Nimetab mõjutamise viise. Toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia. Mõistab enda vastutust oma otsuste ja tegude eest. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaaslaste mõju otsustele. Abistav ja kahjustav mõju. Grupi surve. Mõjutamine. Mõjutamise viisid (ähvardamine, äraostmine, nõu andmine, kingituste tegemine, vastuteene ootamine, veenmine). Toimetulek vägivallaga, sh kiusamisega, abi saamise võimalused. Vastutus.
Positiivne mõtlemine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta. • Märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Positiivne mõtlemine. • Positiivne enesesisendus. • Positiivsed omadused.

7.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Inimese areng ja murdeiga	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele. 	<ul style="list-style-type: none"> • Areng, küpsemine, kasvamine, õppimine, pärilikkus, keskkonna mõju, inimese valikud. Ühiskonna mõju inimese kasvamisele ja arengule. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares.

	<ul style="list-style-type: none"> • Seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega. • Selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast; 	<ul style="list-style-type: none"> • Murde- ja noorukiea iseloomulikud tunnused. Suguküpsus, sootunnused, keha muutumine.
Inimene, valikud, õnn	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang. Toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut. • Analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus. Analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Minapilt - kirjeldav ja hinnanguline aspekt minapildist. Positiivse minapildi kujundamine. • Eneseanalüüs, väärtused, teadlikud valikud ja vastutus elus. Enesekasvatuse võtted. Enesearendamine oma elutee kujundamisel. Positiivne suhtumine endasse ja teistesse kui heaolu alus.
Inimene ja rühm	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest. Toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist. Analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rühm. Erinevad rühmade liigid. Erinevad rollid, reeglid ja normid rühmas. Inimeste õigused ja kohustused erinevates rühmades. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Koostöised ja võistluslikud rühma tegevused. Hoolivuse, austuse, õigluse

	<ul style="list-style-type: none"> • Kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega. 	<p>ja vastutustunde väärtustamine koostöises tegevuses.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Konformsus. Sõltumatus. Autoriteet. Toimetulek rühma survega ennast ja teisi kahjustavates olukordades.
Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida. Analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest. • Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil. • Toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Inimese heaolu komponendid (sh vaimne heaolu). Laste heaolu mõjutavad tegurid (materiaalne, füüsiline, vaimne, sotsiaalne) kogukonna tasandil. Lapse ja noore vaimse heaolu tõstmise võimalused koolis ja kogukonnas. • Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine indiviidi tasand: tõhusad sotsiaalsed oskused ja keeldumisioskused. Uimastitega seotud riskikäitumise ennetamine: kogukonna ja ühiskonna tasand. • Lapse õigused ja kohustused peres, koolis ja ühiskonnas. Laste ja noorte õigusi, tervist ja heaolu kaitsevad seadused.

8.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Tervisekäitumine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest. Analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele. • Analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele. • Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot. Analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärust. • Analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida. • Toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest. Analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervis kui heaoluseisund ja tervise aspektid - füüsiline tervis, vaimne tervis ja sotsiaalne tervis. Tervise aspektide vastastikused seosed. • Tervisliku eluviisi (toitumine, kehaline aktiivsus, piisav puhkus ja uni) mõju tervise erinevatele aspektidele. • Tervisealased infoallikad. Tervisealaste infoallikate usaldusväärsus. • Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine. • Objektiivsed ja subjektiivsed tervisenäitajad. Tegurid, mis mõjutavad enda terviseseisundit. • Eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse ning tervisteenuste mõju inimese tervisele. Tervisliku eluviisi tähtsus igapäevaelus. Tegurid, mis

	<ul style="list-style-type: none"> • Analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus. • Toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis. 	<p>mõjutavad Eesti rahvastiku (sh noorte) tervisenäitajad.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Keskkonnateadlik tegevus lähiümbruses ja kogukonnas kui terviseedendus.
Suhted ja seksuaalsus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata. Kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus. • Analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest. • Selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Suhe. Suhte liigid (peresuhe, sõprusuhe, paarisuhe). Lähisuhe ja tunded lähisuhtes. Paarisuhte loomine, säilitamine, katkemine. Inimlik lähedus ja soojus suhetes. Kiindumussuhted varases lapseas lapse ja vanema vahel. Sõprus, meeldimine, armumine, armastus. Armastuse liigid ja mitmekesisus paarisuhtes. • Lähisuhtevägivad ja selle liigid. Turvalised lähisuhted. Abi saamise võimalused. • Seksuaalsus. Seksuaalsuse mitmekesisus. Seksuaalkäitumine. Sooidentiteet, Sooline mitmekesisus. Bioloogiline sugu, sotsiaalne sugu. Sooline eneseväljendus (feminiinne, androgüünne, maskuliinne). Seksuaalne orientatsioon. Laste ja

	<p>Mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest. Analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi. • Toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele. 	<p>noorte seksuaalsuse arengu põhiastapud (seksuaalsuse trepp.) Erineva seksuaalse orientatsiooni ja sooidentiteediga inimeste õigused ja võrdne kohtlemine.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Turvaline seksuaalkäitumine. Vastutus. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. Suguelundite ehituse ja talitluse seos suguküpsuse saabumise, viljakuse ja rasestumisvastaste meetoditega. Seksuaalõigused, seksuaalne enesemääramisõigus. • Seksuaalsusega seotud müütide ja soostereotüüpide mõju inimese tervisekäitumisele.
Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • demonstreerib õpitu olukorras inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi. • Analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil. 	<ul style="list-style-type: none"> • Koolivägivald, koolivägivald ja teised sotsiaalsete suhetega seotud vägivalda vormid. Tõhus toimetulek ja abi saamise võimalused. • Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad väärarvamused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvus.

	<ul style="list-style-type: none">• Demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi.	<ul style="list-style-type: none">• Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.
--	---	---

ÕPPEAINE NIMETUS: AJALUGU

Õppeaine kirjeldus:

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi ratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud temade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste

iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest. Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemisetagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlike tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:

II kooliaste	<p>II kooliastme lõpuks õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline. 2) Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3) Kasutab ajaloomõisteid kontekstis. 4) Teab näiteid kodukoha minevikust. 5) Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemislaoos. 6) Mõistab, kuidas kujunes inimasustus. 7) Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.
---------------------	--

	<p>8) Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.</p> <p>9) Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.</p> <p>10) Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.</p> <p>11) Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.</p> <p>12) Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.</p> <p>13) Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.</p> <p>14) Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.</p> <p>15) Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.</p>
III kooliaste	<p>III kooliastme lõpuks õpilane:</p> <p>1) eristab ajaloo perioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.</p> <p>2) Mõistab ajaloo sündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.</p> <p>3) Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.</p> <p>4) Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.</p>

	<ol style="list-style-type: none">5) Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.6) Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.7) Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.8) Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.9) Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.10) Mõistab, kuidas on kujunenud ja toimunud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.11) Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.12) Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.13) Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.14) Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana.15) Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos.16) Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos
--	--

Õpitulemused ja õppesisu klassiti:**5.klass**

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Ajaarvamine ja ajalooallikad	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat, kümnend, ajajoon, Rooma number, araabia number; • paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; mõistab, et ajaloo jagamine on tinglik ning ajaloolased teevad seda selleks, et lihtsustada ajaloo uurimist; jagab ajalugu perioodideks (kujuneb arusaam ajaloolise keskkonna kujunemisest); • esi- ehk muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. • Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid, nimetab ja liigitab ajalooallikaid, kasutab kontekstis ajalooallikatega seonduvaid mõisteid: kirjalik, suuline, esemeline ja audiovisuaalne allikas, muuseum, arhiiv; • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; • kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid. 	
Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; • teab kodukohaga ja Eestiga seotud muinasaja asulaid ning kirjeldab selle/nende tekkimise ja kujunemise põhjuseid; • kirjeldab muinasaja inimese eluolu ja selgitab inimese sotsiaalse rolli kujunemist ühiskonnas; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas. • Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab mõnda avastust /leiutist ja selgitab selle/nende tähtsust ; • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost ja iseloomustab allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; • teab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärge; • teab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised; • selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas. 	
Eluolu keskajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; • teab ja selgitab, mis roll oli kirikul keskaja ühiskonnas ja kultuuriloos; 	

	<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid oma kodukoha ja/või Eesti ajaloomälestistest ja selgitab nende olulisust; • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat, toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • kirjeldab keskaja inimese eluolu ja tegevusalasid; • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat. 	
Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos, toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; • mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust; • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; 	

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajalooliseid isikuid ja miks nad on ajaloos olulised; 	
Eluolu uusajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • kirjeldab inimeste eluolu minevikus; • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; • leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid. 	
Kool vanal ajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • kirjeldab hariduse andmist minevikus; • leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid. 	
Rahvuslik ärkamisaeg	<p>Õpilane:</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • teab, kes olid Johann Voldemar Jannsen, Lydia Koidula, Carl Robert Jakobson, Jakob Hurt ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • kirjeldab tähtsamaid ärkamisaja sündmusi; • nimetab mõnda kodukohaga seotud isikut ja/või sündmust ja/või ajaloomälestist. 	
Eesti iseseisvumine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; • kirjeldab Eesti iseseisvumise näitel põhjuse ja tagajärje seost; • teab, kes olid Konstantin Päts, Konstantin Konik ja Jüri Vilms ja põhjendab nende olulisust; • teab, millal ja kus kuulutati välja Eesti Vabariik. 	

Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos. Kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; • teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärge; • teab ja oskab selgitada võidupüha tähtsust Eesti kultuuriloos; • teab, kes oli Jaan Poska ja põhjendab tema olulisust. • Selgitab Tartu rahu tähtsust; • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos; • kirjeldab üldist eluolu ja kultuuri, toob näiteid. 	
Eesti ja Teine maailmasõda	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; 	

	<p>kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas Teine maailmasõda mõjutas elu Eestis; • teab, kes olid Jossif Stalin ja Adolf Hitler ning selgitab nende mõju Eesti ajaloole; • toob näiteid oma perekonnaloost. 	
Nõukogude aeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest Eesti ajaloos ja isiklikus elus; toob näiteid ajaloomälestisest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; • iseloomustab erinevatest valdkondadest ENSV eluolu; • toob näiteid ja teab mõnda lugu oma perekonnaloost ENSV ajal; • teab ja tunneb kodukohaga seotud paiku, isikuid. 	

Iseseisvuse taastamine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; • teab, kes oli Lennart Meri selgitab tema olulisust; • teab, mis põhjustel sai Eesti iseseisvuse taastamine võimalikuks; • oskab nimetada mõnda iseseisvumise taastamisega seotud sündmust; • teab mõnda perekonnalugu. 	
------------------------	---	--

6.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Muinasaeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Muinasaja arengujärkude üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade

	<p>sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt; • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • nimetab muinasaja perioode ja toob näiteid erinevate perioodidele iseloomulikest tunnustest, avastustest ja leiutistest; • kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid; • seletab ja kasutab mõisteid kontekstis. 	<p>kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine.</p>
<p>Muinasajad Eestis</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; • teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti muinasaja üldiseloomustus, Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad – ning arheoloogilised leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid Eestis; • teab esimesi asulaid: Pulli ja Kunda Lammasmägi; • teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu. 	
Vanad-Idamaad	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; • selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid; • oskab näidata kaardil Egiptust, Mesopotaamiat, Vana Indiat ja Vana Hiinat. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vanaaja sisu ja üldiseloostus: ajalised piirid, looduslikud olud.
Mesopotaamia	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna 	<ul style="list-style-type: none"> • Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused.

	<p>areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • teab, milline oli Mesopotaamia riiklik korraldus; • teab, kes oli Hammurapi; • mõistab Mesopotaamia kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning oskab tuua näiteid. 	
Egiptus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • teab, milline oli Egiptuse riiklik korraldus ning kes olid Thutmosis III, Ramses II, 	<ul style="list-style-type: none"> • Vana-Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon.

	<p>Tutanhamon;</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse näitel; • tunneb Egiptuse kultuuri- ja teadussaavutusi meditsiinis, matemaatikas, astronoomias; • toob näiteid kujutavast kunstist, teab mõnda Egiptuse püramiide. 	
<p>Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos; • teab, et foiniiklased head meresõitjad, võtsid kasutusele tähestiku; • teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; • teab, mis on Vana Testament. 	<ul style="list-style-type: none"> • Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku.
<p>Vana-India ja Vana-Hiina</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; 	

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; • teab, et Vana-India ja Hiina kõrgkultuurid tekkisid suurte jõgede äärde; • teab, mis on kastisüsteem; • toob näiteid India ja Hiina avastustest ja leiutistest; • mõistab, et erinevates piirkondades on erinevad usulised tõekspidamised ja väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis. 	
Vana-Kreeka: Kreeta-Mükeene kultuur	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos; • oskab näidata kaardil: Kreeka, Kreeta, Balkani poolsaar, Ateena, Sparta; 	<ul style="list-style-type: none"> • Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreeta ja Mükeene kultuur.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist. 	
Kreeka linnriigid	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; • kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; • kirjeldab Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust ja eluolu Ateena ja Sparta näitel, võrdleb neid kirjelduse põhjal; • seletab ja kasutab järgmisi mõisteid: polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine.
Vana-Kreeka kultuur ja teadus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist; 	<ul style="list-style-type: none"> • Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia. Olümpiamängud. Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.

	<ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärset; • toob näiteid Vana-Kreeka kultuuri- ja teadussaavutustest; • oskab nimetada tähtsamaid kreeka mõtlejaid; • jutustab olümpiamängudest ja kreeka kunstist; • püüab vaadelda maailma minevikus elanud inimeste pilgu läbi ning mõistab Vana-Kreeka kultuuri mõju Euroopa ajaloole. 	
Hellenism	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos; • teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; • teab, kes oli Aleksander Suur ja kirjeldab tema vallutuste tagajärgi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Vana-Kreeka kultuur ja religioon.

	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab, mis on hellenism ning toob näiteid hellenismiaja kultuuri- ja teadussaavutustest. 	
Vana-Rooma: Rooma riigi tekkimine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessides maailma ajaloos; • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • paigutab ajatelejele ajaloo sündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajateleje abil ülesandeid; • näitab kaardil: Apenniini poolsaar, Vahemeri, Rooma linn, Tiberi jõgi, Alpi mäestik; • teab Rooma riigi tekkelugu ning teab, kes oli Romulus ja miks on ta oluline Rooma kultuuriloos; • paigutab ajatelejele Rooma linna asutamise aasta; 	<ul style="list-style-type: none"> • Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad.

	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab ja kasutab kontekstis järgmisi mõisteid: Kapitoorium, foorum, ladina keel. 	
Rooma vabariik	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost; • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust; • selgitab Rooma vabariigi riigikorda; • kirjeldab ja näitab kaardi abil Rooma riigi laienemist; • teab, kuidas said roomlased Vahemere maade valitsejateks; • seletab, miks ja kuidas lõppes vabariigi ajajärk; • teab, kes oli Caesar ja ja põhjendab tema olulisust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp.
Eluolu Vana-Roomas	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub 	<ul style="list-style-type: none"> • Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus

	<p>ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; • kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; • kirjeldab eluolu Rooma riigis; • teab mõisteid: patriitsid, plebeid, rahvatribuun, gladiaator ja kasutab neid õiges kontekstis. 	Testament.
Kultuur ja religioon Vanas-Roomas	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist; • toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; • toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; • teab roomlaste usule iseloomulikke jooni; • mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos; 	<ul style="list-style-type: none"> • Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Jeesus Kristus ning mõistab tema olulisust kultuuriloos; • kasutab uusi mõisteid õiges kontekstis. 	
Rooma keisririik	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos; • teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele; • paigutab ajateljele ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid; • nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; • selgitab Rooma keisririigi valitsemiskorda; • tunneb Rooma ühiskonna üldist arengut keisririigi ajal; • teab, miks lõhenes Rooma keisririik; 	<ul style="list-style-type: none"> • Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, kes oli Augustus ja põhjendab tema olulisust; • teab, millal ja miks lagunes Rooma keisririik. 	
--	---	--

7.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Keskaeg ja varauusaeg Maailm keskajal 476–1492 Keskaja mõiste, üldisloomustus ja perioodiseerimine	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • nimetab sündmuse ja aastaarvu, millega tähistatakse kokkuleppeliselt keskaja algust Euroopas ja Eestis; • nimetab keskaja kolm perioodi (vara- kõrg- ja hiliskeskaeg) ning toob näiteid iseloomulike joonte kohta igast perioodist; • mõtestab ja sõnastab ajaloolise keskkonna kujunemist oma kodukohas, selgitab keskaegse 	<ul style="list-style-type: none"> • Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldisloomustus ja perioodiseering.

	<p>muistise tähendust keskajal ja tänapäeval oma kodukohas (nt linnus);</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdleb Euroopat 5. ja 13. sajandil kaardi alusel. 	
Seisused, läänikord ja eluolu	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab seisuslikku ühiskonda: nimetab seisused ja ülesanded, selgitab jumala tähtsust keskaja inimese maailmapildis; • iseloomustab läänikorda; • kasutab kontekstis mõistet senjöö ja vasall ja truudus, feodaal; • kirjeldab feodaalset hierarhiat, selgitab seoseid; • iseloomustab läänimeeste elulaadi; • kirjeldab keskaegset linnust; • iseloomustab rüütli ja aadlidaami, kirjeldab nende elu. Nt kirjeldab keskaegse rüütlikeisuse ideaale, võrdleb neid tänapäeva meesideaaliga, 	<ul style="list-style-type: none"> • Läänikord, eluolu.

	<p>iseloostab keskaegse aadlidaami ilu- ning käitumisideaali; võrdleb seda tänapäeva naise ideaalidega, loetleb aadlinaise kohustusi ja ülesandeid abikaasa ja lossiemandana; selgitab aadlike abielu peamist eesmärki;</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib linnuselu vooruseid ja puuduseid keskaja inimese seisukohast. 	
Ristiusk, kirik ja kultuur	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloostab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • iseloostab kiriku rolli keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus; • kirjeldab kiriku struktuuri, • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; • selgitab mõne näite põhjal, mil moel võivad ehitised, kunstiteosed ja muud esemed anda teavet keskaegse inimese maailmapildi kohta; • teeb kirjalike tekstide või kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi, hinnates autori taotlusi ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused.

	<p>veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <ul style="list-style-type: none">• nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;• tunneb ära ja nimetab romaani ja gooti stiili arhitektuuris (ümarmkaar/ teravkaar, hoone üldilme, akende suurus ja hulk,detailid);• iseloomustab kunstiteoste toel keskaja kujutavat kunsti (temaatika, kujutamisviis, kunstniku staatus, eesmärgid);• märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;• selgitab ristiusustamise mõju kultuurile ja keskkonnale kirikuehituse näite kaudu;• teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;• toob näiteid keskaja inimeste teadmistest ja uskumustest haiguste kohta;• toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;	
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid keskaja kirjandusest, kunstist ja muusikast; *iseloostab keskaja kultuuripärandit näidete põhjal. 	
Euroopa riigid varakeskajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; • selgitab suure rahvaste rändamise põhjuseid ja mõju Euroopale; • nimetab Lääne-Rooma riigi aladel tekkinud germaanlaste riike; • iseloostab germaanlaste ja roomlaste suhteid; • nimetab romaani ja germaani keelkonda kuuluvaid keeli; • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; • kirjeldab Frangi riigi tekkimist ning jagunemise põhjuseid ja tagajärgi (kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa); • teab, kus tekkis Frangi riik – kannab 	<ul style="list-style-type: none"> • Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.

	kontuurkaardile; <ul style="list-style-type: none"> • selgitab milles seisnes ristiusu vastuvõtmise tähtsus Frangi riigi jaoks; • selgitab, kes on Merovingid, kes on Karolingid. 	
Linnad ja linnaelu	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; • kirjeldab elu keskaegses linnas kasutades ajaloolaseid mõisteid õiges kontekstis; • võrdleb elu keskaja ja tänapäeva linnas; • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • toob näiteid, mis Eesti linnades on säilinud keskajast; 	<ul style="list-style-type: none"> • Kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine.

	<ul style="list-style-type: none"> • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; • selgitab hansakaubanduse mõju Eesti linnade arengule. 	
Euroopa riigid kõrgkeskajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; • võrdleb riigi kujunemist Prantsusmaal ja Inglismaal; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • toob näiteid relvastuse arengust keskajal, nt Saja-aastase sõja käigus võeti kasutusele tulirelvad. 	<ul style="list-style-type: none"> • Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine. Eluolu keskajal.
Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, 	<ul style="list-style-type: none"> • Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. • Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus

	<p>taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab mõne näite põhjal keskaegse Euroopa suhteid naabritega; • teeb kirjalike või esemeliste allikate ja kunstiteoste põhjal lihtsamaid järeldusi; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • toob näiteid, kuidas suhted naabritega on mõjutanud eurooplaste maailmapilti, teadmisi, oskusi; • teeb lihtsamaid järeldusi rahvaste ja kultuuride vastastikuse mõju kohta. 	<p>I, Vana-Vene riik.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked.
Ristisõjad	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • toob allikate põhjal esile ristisõdade põhjuse-tagajärje seoseid; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ristisõjad, Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine. • Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul.

	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab, miks algasid ristisõjad Läänemere ääres ning kuidas need mõjutasid Eesti ajalugu; • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • kirjeldab muistse vabadusvõitluse käiku ning paigutab selle sündmuse laiemasse ajaloolisse konteksti (ristisõjad Euroopas ja Liivimaal, keskaja algus Eestis); • nimetab muistse vabadusvõitluse põhjuseid ja tagajärgi; • selgitab, kes oli Läti Henrik ja Lembitu ning miks nad on ajaloos olulised; • selgitab, miks on Henriku Liivimaa kroonika tähtis ajalooallikas. 	
Haridus, ülikoolid ja teadus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel 	<ul style="list-style-type: none"> • Keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil.

	<p>ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete toel, kellel ja kuidas oli keskajal võimalik haridust saada; • nimetab keskaja seitse vaba kunsti; • toob näiteid keskaja teaduste: skolastika, alkeemia, astroloogia ja arstiteaduse uurimismeetoditest ja -tulemustest; • nimetab Euroopa esimesi ülikoole ja kirjeldab ülikoolides toimunud õppetööd. 	
Eesti keskajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • märgib kaardile Liivi sõja järgse haldusjaotuse; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 	<ul style="list-style-type: none"> • Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad. • Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.

	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab muutusi Liivimaa valitsemises peale muistse vabadusvõitluse lõppu. 	
<p>Maailm varauusajal 1492–1600</p> <p>Maadeavastused</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; • selgitab Christoph Kolumbuse rolli Ameerika avastajana eurooplaste jaoks; • toob näiteid hispaanlastest ja portugallastest kolonisaatorite eesmärkidest ja tegevusest Ameerikas; • toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; • märgib kaardile maadeavastajate retked. Kirjeldab retkesid oma sõnadega kasutades geograafia termineid; • selgitab eurooplaste kolonialismi põhjuseid ja tagajärgi Uues Maailmas; • toob näiteid hispaanlaste ja portugallaste 	<ul style="list-style-type: none"> • Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades.

	<p>tegevusest Uue Maailma avastus- ja vallutusretkedel;</p> <ul style="list-style-type: none"> • annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile Uues Maailmas kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast. 	
Reformatsioon ja vastureformatsioon	<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; • toob näiteid reformatsiooni eesmärkidest, levikust ja mõjust; • *nimetab vastureformatsiooni põhjuseid ja tagajärgi; • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • uurib ja tutvustab mõne keskajal elanud inimese võimalusi ja valikuid Marthin Lutheri ja tema mõttekaaslaste näitel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. • Eesti 16. sajandil, reformatsioon.
Renessans ja humanism	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle 	<ul style="list-style-type: none"> • Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci.

	<p>tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <ul style="list-style-type: none"> • võrdleb skolastikat ja humanismi; • toob näiteid humanistide, maadeavastajate ja renessansiajastu õpetlaste tegevusest ja selgitab nende tegevuse mõju teadusliku maailmapildi kujunemisele; • selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; • selgitab, kuidas teadusliku maailmapildi kujunemine hiliskeskajal on mõjutanud inimeste suhtumist loodusesse. 	
--	--	--

8.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
<p>Uusaja mõiste, üldiseloostus, periodiseering. Ühiskond varauusajal.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajaloo perioode; 	<ul style="list-style-type: none"> • Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas. • Asustus ja eluolu paikkonnas 17.–18. sajandil.

	<ul style="list-style-type: none"> • määratleb ajaliselt (märgib ajajoonetele) varauusaja ja uusaja piirid; • selgitab ajaloo periodiseerimise eesmärgi ja kokkuleppelisust; • iseloomustab seisuslikku ühiskonda ja Euroopa usuelu varauusajal; • toob näiteid muutustest, mis toimusid Euroopas ja maailmas varauusajal ja uusajal. 	
<p>Ususõjad. Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa sisepoliitika varauusajal</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob allikate abil esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • võrdleb allikate toel Prantsusmaa ususõdade, Inglismaa kodusõja ja kolmekümneaastase sõja põhjuseid ja tagajärgi; • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • hindab allika usaldusväärsust eristades fakte ja arvamusest; • teadvustab allika autori taotlusi ja eesmärke; 	<ul style="list-style-type: none"> • Absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa.

	<ul style="list-style-type: none"> • põhjendab allika valikut; • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; • teeb allika põhjal järeldusi autori positsiooni, taotluste või veendumuste kohta. 	
Absolutism ja valgustus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • iseloomustab põhitunnuste kaudu absolutismiajastut; • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid uusajal elanud ajalooliste isikute näitel; • kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; • annab hinnangu absolutismile ajastu kontekstis; • loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle 	<ul style="list-style-type: none"> • 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II.

	<p>tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;</p> <ul style="list-style-type: none"> • seostab inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemist hariduse ja valgustusideede levikuga; • nimetab valgustusfilosoofe ning toob näiteid nende panusest inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemisse. 	
Ameerika iseseisvumine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu 17.-18. sajandil; • Inglise kolooniate rajamine, konfliktid Prantsuse ja Inglise kolooniate vahel, kolooniate konfliktid emamaaga, iseseisvusdeklaratsioon, iseseisvussõda, 1789. aasta põhiseadus ja selle jõustumine; • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; 	<ul style="list-style-type: none"> • USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus.

	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab inimõiguste ja kodanikuvabaduste arengut mõne ajaloolise dokumendi näitel Ameerika iseseisvusdeklaratsioon ja põhiseadus. 	
Prantsuse revolutsioon ja Napoleon	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; • selgitab Prantsuse revolutsiooni Asutava kogu ja Napoleoni reformide (koodeksite) näitel ühiskonna ümberkorraldamise vajadust ja erinevaid võimalusi; • Tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; • selgitab äärmuslike liikumiste ja ideoloogiate mõju ühiskonnale jakobiinide näitel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos.
Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18.

	<ul style="list-style-type: none"> • võrdleb Rootsi ja Vene ajal (17. ja 18. sajandil toimunud muutusi Eestis; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; • toob näiteid uusaja kultuuripärandist kodukohas ja Eestis (arukam õpilane toob esile näiteid nt kirikute või mõisahoonete käekäigust nõukogude ajal ja Eesti Vabariigis); • toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus; • tutvustab üht uusaja kultuuriobjekti kodukohas või Eestis, selgitades selle tähtsuse või funktsiooni muutumist ajas. 	sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna).
Kunst, kultuur ja teadus varauusajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb välise tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; 	<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur: barokk, klassitsism.

	<ul style="list-style-type: none"> • võrdleb põhitunnuste alusel (üldilme, detailid) barokkstiili, klassitsismi arhitektuuris; • tunneb ära ja iseloomustab allikate põhjal barokki, rokokoostiili, klassitsismi kujutavas kunstis, toob näiteid kunstnike ja nende teoste kohta; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • analüüsib teaduse arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile varauusaja teadusrevolutsiooni saavutuste näitel. 	
<p>Maailm 1815–1918</p> <p>Viini kongress ja Euroopa uusajal</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; *analüüsib Euroopa riikide arengut uusajal mõne riigi näitel/ 	

	(Prantsusmaa, Inglismaa, Saksamaa, Venemaa, Austria, Rootsi vms.	
Tööstusrevolutsioon ja industrialiseerimine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • toob näiteid uusaja tehnilistest leiutistest ja selgitab nende ellurakendamise tulemusel toimunud muutusi inimeste igapäevaelus ja ühiskonnas; • selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; • toob näiteid kuidas industrialiseerimise tulemusena on suurenenud inimkonna ökoloogiline jalajälg; • analüüsib linnastumise põhjuseid ja tagajärgi 19. sajandi Euroopa ja Ameerika Ühendriikide linnade näitel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale.

<p>Poliitilised õpetused</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval: • *Iseloomustab ja võrdleb liberalismi, konservatismi, natsionalismi ja sotsialismi etteantud kriteeriumide alusel (nt ideaalid ja eesmärgid, ideoloogid, toetajaskond), kujundab oma arvamuse. 	<ul style="list-style-type: none"> • 19. sajandi poliitilised õpetused. • Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik.
<p>Euroopa rahvaste kevad (1848. aasta revolutsioonid)</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda: • arutleb märksõnade või küsimuste toel rahvusluse, Euroopa rahvaste vabadusliikumise ja 1948. aasta revolutsioonide põhjuste ning tagajärgede üle. Kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik.

Koloniaalism ja imperialismi kujunemine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">• toob näiteid koloniaalsi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab koloniaalsi hinnangu erinevast perspektiivist;• toob näiteid koloniaalsi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest Aafrikas, Aasias, Ameerikas, Austraalias;• annab hinnangu eurooplaste kolonisatsioonile kolonistide, põliselanike ja tänapäeva seisukohast;• selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega;• analüüsib koloniaalvallutuste seost loodusressursside kasvava vajadusega;• analüüsib rahvaarvu muutuste ja inimeste heaolu seoseid loodusressursside kasutamisega 19. sajandi näitel;	
---	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib imperialismi kujunemise seost loodusressursside hõivamisega. 	
<p>Venemaa ja Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; • seostab Eesti omariikluse algust rahvusliku vabadusliikumise ja ärkamisaja sündmustega; • nimetab Eesti omariikluse kujunemise majanduslikke, kultuurilisi ja poliitilisi eeldusi; • nimetab Eesti omariikluse kujunemisele kaasa aidanud isikuid ja selgitab nende panust; • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • seostab eestlaste perekonnanimede saamist pärisorjuse kaotamisega, toob näiteid perekonnanimede saamislugudest; • toob näiteid estofiilide tegevusest ja panusest eesti kultuurilukku; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed.

- toob näiteid arkamisaja tegelaste ja nende panuse kohta eesti kultuuriloos;
- märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- toob näiteid eestikeelse kirjasõna ja hariduselu edenemisest kodukohas ja Eestis, analüüsib hariduse tähtsust ühiskonna arengus;
- toob näiteid Kalevipoja tegelaskuju tähenduse muutumise kohta ajaloos;
- märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
- *toob näiteid Eestist pärit, Eestis õppinud või tegutsenud baltisaksa haritlaste tegevuse rahvusvahelisest mõjust (Karl Ernst von Baer, Fabian Gottlieb Benjamin von Bellingshausen, August von Kozebue, Adam Johann von Krusenstern, Eduard von Toll, Friedrich Georg Wilhelm von Struve, Ferdinand von Wrangel jt);

	<ul style="list-style-type: none"> • teadvustab baltisakslaste rolli eesti (ja läti) kultuuri ja ühiskonnaelu arengus; 	
<p>Esimene maailmasõda. Eesti iseseisvumine</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle; • analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi ning sõdivate poolte taotlusi ning Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; • nimetab I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjapidamise uuendusi, kirjeldab nende rolli, toob näiteid sõda käsitlevatest filmidest, raamatutest jms; 	<ul style="list-style-type: none"> • Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.

	<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide ja revolutsiooni teel, analüüsib nende protsesside erinevusi; • kirjeldab Vene revolutsioonide ja novembrirevolutsiooni tagajärgi ja mõju; • nimetab Esimese maailmasõja aegseid sõjalise liite ning selgitab mis riigid ja miks sinna kuulusid, sõnastab sõja põhjuseid ja tagajärgi ; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; • seostab Eesti omariikluse kujunemist rahvusvaheliste sündmustega (uute rahvusriikide tekkimine esimese maailmasõja käigus, Vene revolutsioonid). 	
Teadus, tehnika ja kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; 	<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas.

	<ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid 19. sajandi meditsiini edusammudest (ravimid, veregruppide avastamine, röntgen, narkoos, rasestumisvastased vahendid jt) ja põhjendab nende tähtsust haigustega võitlemisel, pere planeerimisel, rahvastikuprotsessides jne ; • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • toob näiteid 19. sajandi teaduse, tehnika, arhitektuuri, kujutava kunsti, moepildi, kirjanduse, muusika jms kohta. 	
--	--	--

9.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Esimese maailmasõja tagajärjed	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloo; • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas.

	<ul style="list-style-type: none"> • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; • teab, millised olid Esimese maailmasõja tagajärjed; • teab, kuidas muutus Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda; • teab ja selgitab Rahvasteliidu Esimese maailmasõja järgset rolli; • kasutab ajalookaarti ja analüüsib teemakohaseid allikaid. 	
Eesti Vabadussõda	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, kes olid Jaan Poska, Johan Laidoner ja Julius Kuperjanov ning selgitab nende tähtsust; • teab, millal toimus vabadussõda; • teab vabadussõja põhjuseid ja tagajärgi; • kasutab ajalookaarti sõja pöördeliste sündmuste selgitamisel; • teab ja selgitab vabadussõja rolli Eesti iseseisvuse kindlustamise. 	
<p>Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgrupe ühiskonnas; • analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; • kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; • tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; 	<ul style="list-style-type: none"> • Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. • Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani ; • iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism;</i> • teab, kes olid Benito Mussolini, Adolf Hitler, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt ja iseloomustab nende tegevust; • võrdleb autoritarismi ja totalitarismi. 	
Demokraatlik ja autoritaarne Eesti	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide teel ja analüüsib nende mõju; • nimetab mõjukaid ühiskonnaelu tegelasi ja toob näiteid nende tegevusest; 	<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika.

	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab ja toob näiteid mõistete <i>ideoloogia</i>, <i>reform</i> ja <i>revolutsioon</i> kohta; • kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul. 	
Majandus maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; 	<ul style="list-style-type: none"> • Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ja võrdleb maailma ning Eesti majandusolusid kahe maailmasõja vahel; • teab, mis muutused tõi kaasa konveiermeetodi; kasutuselevõtmine; • teab, mis olid suure majanduskriisi põhjused ja tagajärjed. 	
Kultuur kahe maailmasõja vahel maailmas ja Eestis	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; • toob näiteid erinevate ajastute kultuurist; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; • mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; 	<ul style="list-style-type: none"> • Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul.

	<ul style="list-style-type: none"> • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; • kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas; • nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; • nimetab mõnda kultuuritegelast maailmas ja Eestis ning selgitab tema olulisust kultuuriloos. 	
<p>Teine maailmasõda 1939–1945</p> <p>Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; • teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; 	<ul style="list-style-type: none"> • Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab ja kirjeldab sündmuseid, mis viisid Teise maailmasõjani. 	
Teine maailmasõda	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda; • toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; • seletab mõisteid <i>MRP</i>, <i>holokaust</i>, <i>ÜRO</i>; • kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu; • analüüsib ja hindab inimõiguste rikkumise põhjuseid ajaloolises kontekstis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sõjategevuse üldiseloostus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine.

Eesti Teises maailmasõjas	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärg • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; • selgitab Eesti iseseisvumise kaotamise põhjuseid, tagajärgi, sündmuste käiku ja seoseid tänapäevaga; • selgitab mõisteid <i>MRP, küüditamine, baaside leping, okupatsioon</i>; • analüüsib eestlaste valikuid Teises maailmasõjas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. • Teise maailmasõja mõjud paikkonnas.
Külm sõda	Õpilane:	<ul style="list-style-type: none"> • Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad.

	<ul style="list-style-type: none"> • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma; • seisukoha ning põhjendab seda; • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; • iseloomustab külma sõja kujunemist ja olemust, toob esile selle avaldumise valdkonnad ja vormid; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>külm sõda, kriisikolle, raudne eesriie</i>. 	
Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda; 	<ul style="list-style-type: none"> • Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel; • teab, kes olid Martin Luther King, Margaret Thatcher ja Ronald Reagan ning iseloomustab nende tegevust; • iseloomustab erinevaid sotsiaalseid liikumisi ja toob näiteid; • kirjeldab Saksamaa poliitilist olukorda ajaloo kaardi toel. 	
Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • nimetab NSVL liidreid (Stalin, Hruštšov, Brežnev, Gorbatšov) ning iseloomustab nende võimuperioodi; • võrdleb eri perioode arutluse käigus; 	<ul style="list-style-type: none"> • Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. • Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. • Kommunistliku süsteemi lagunemine, <i>perestroika</i> ja <i>glasnost</i>, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine.

	<ul style="list-style-type: none"> • toob esile kommunistlikule ühiskonnale iseloomulikke jooni (võimu koondumine, vastandumine läänele, propaganda jne); • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • kirjeldab nõukogude võimu mõju Eesti ajaloole pärast Teist maailmasõda, toob välja iseloomulikud jooned näidete abil, kasutab mõisteid õiges kontekstis. 	
Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid; • hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; • toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; 	<ul style="list-style-type: none"> • .Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis.

	<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; • mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi teisel poolel; • teab mõnda maailma ja Eesti tuntud kultuuritegelast ja selgitab nende tähtsust. 	
Eesti iseseisvuse taastamine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; • selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; • seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika, glasnost, Balti kett, laulev revolutsioon</i>; • nimetab võtmeisikuid Eesti iseseisvuse taastamise protsessis ja annab hinnangu nende tegevusele ajaloolises kontekstis. 	
Maailm 1990. aastatest alates	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile; 	<ul style="list-style-type: none"> • Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud.

- mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
- toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed;
- teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastatel;
- teab ja toob näiteid globaalprobleemide kohta;
- analüüsib kriitiliselt mineviku tõlgendusi ja nende mõju iseenda ning kogukonna olevikule ja tulevikule.

ÕPPEAINE NIMETUS: ÜHISKONNAÕPETUS

Õppeaine kirjeldus:

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid erinevate sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega, lähtudes oma huvidest ja võimalustest.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, sh ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, vabadus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonda, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste kujunemine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koeksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus. Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi. Aine eesmärk on kujundada aktiivseid ja vastutustundlikke kodanikke.

Ainekavaga tähtsustatakse senisest praktilisemat õpet, võimalust kogeda kodanikuks olemist.

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:

I kooliaste	I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva.
--------------------	---

II kooliaste	<p>II kooliastme lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2) Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3) Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4) Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti 6) Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7) Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 8) Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 9) Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 10) Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. 11) Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 12) Käitub teadliku tarbijana.
III kooliaste	<p>III kooliastme lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 2) Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond. 3) Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob

- 4) Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
- 5) Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
- 6) Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
- 7) Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
- 8) Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
- 9) Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
- 10) Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
- 11) Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
- 12) Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
- 13) Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
- 14) Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
- 15) Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
- 16) Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Õpitulemused ja õppesisu klassiti:**6.klass**

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. • Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. • Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. • Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. • Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. • Noorteorganisatsioonid. • Eakohased kodanikualgatuse võimalused. • Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused. • Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. • Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. • Kohalik omavalitsus. • Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon.

		<ul style="list-style-type: none"> • Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne). • Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. • Kooli sisekord (kodukord). • Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.
Allikad ja autoriõigused	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. • Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 	<ul style="list-style-type: none"> • Autoriõigus. Plagiaat.
Kultuur	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. • Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). • Sooline võrdõiguslikkus. • Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. • Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.

Planeerimine ja tarbimine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti. • Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. • Käitub teadliku tarbijana. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. • Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. • Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööetika.
---------------------------	--	---

9.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
<p>Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.</p> <p>Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest. • Oskab tuua näiteid sektorite tegevusest ja koostööst ühiskonnas ning üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses. 	<ul style="list-style-type: none"> • Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). • Erasektor kui kasumile suunatud sektor. • Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.e</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et ühiskond koosneb mitmetest vastanduvate huvidega rühmadest nt iga; sugu; tervises seisund; elukoht; kultuuriline, religioosne ja rahvuslik identiteet jm. • Oskab analüüsida peamiseid rahvastikunäitajaid ning mõistab, milliseid järeldusi on nende andmete alusel võimalik ühiskonna kohta langetada või milliseid tulevikuprognose teha. • Teab, kuidas kaasaja ühiskondi mõjutab ränne ning milles erinevad/sarnanevad kodaniku õigused ja kohustused mittekodaniku õigustest ja kohustustest. • Oskab avaldada põhjendatud arvamust teemal, kes on hea kodanik ning kuidas selleks saada. • Õppija mõistab, miks on hästi toimiva ühiskonna jaoks oluline arvestada inimeste erisustega. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. • Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. • Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. • Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Kuidas nii avalik-, era- kui ka kolmas sektor saab kaasa aidata sotsiaalselt õiglasema ühiskonna loomisele, et vähendada sotsiaalset tõrjutust ja sellest tulenevaid probleeme. • Teab, milline tähtsus on identiteedil inimese elus ning kuidas ühiskond mõjutab selle kujunemist. • Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste/maailmavaateliste (poliitiliste) erimeelsuste puhul. • Õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtuste arendamisele: sallivus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõiguslikkus. 	
<p>Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, millised on tema kui lapse õigused ja kohustused, millised kohustused ja õigused on tema vanematel. • Oskab selgitada ja põhjendada, milliste õiguste ja vabaduste kaitse peab olema ühiskonna 	<ul style="list-style-type: none"> • Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. • Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused.

	<p>kõrgendatud tähelepanu all. Arutletakse, tulenevalt oma rollist perekonnas, vastutuse võtmise olulisuse üle ning selle üle, kuidas noorukiea õigused ja vastutus erineb väikelapse või täiskasvanu omadest.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Õppija selgitab õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid. • Saab aru, milline on õiguste ja privileegide vahekord. • Õppes pööratakse rõhku järgmiste väärtuste kujundamisele: hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu. • Õppija teab, millised on peamised inimõigused (sh lapse õigused) ning kus need on sätestatud. • Oskab märgata vägivalda ja kuritarvitamist enda ümber ning tunneb lihtsamaid sekkumise võtteid/võimalusi. • Analüüsib oma lähiümbrust märgates puudusi väärikas käitumises inimeste vahel ning oskab 	<ul style="list-style-type: none"> • Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.
--	---	--

	<p>välja pakkuda lahendusi selliste olukordade ennetamiseks, lahendamiseks.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõistab, et elu toob kaasa kriise, kuid teab, et nendeks on võimalik valmistuda. • Teab, mida enda ja lähedaste kaitsmiseks peab kriisiolukordades esmajoones tegema ja kuhu abi saamiseks pöörduma. • Arutleb, millal muutub sõna ohtlikuks ja kust läheb sõnavabaduse piir. • Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (võrdõiguslikkus, märkamine, hoolivus, austus, vastutus). 	
<p>Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe ja infokorratuse kontekstis</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. • Oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, 	<ul style="list-style-type: none"> • Raamatukogu, internet. • Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. • Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir. • Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne.

	<p>sotsiaalmeedias sisuloojad ja suunamudijad jms), süvavõltsingu kasutamine.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Selgitab, millised on ajakirjanduse standardid. • Õppija teab, milles seisneb sõnumite võimendamise ja mullistumise. • Mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. • Mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu. Tunneb ja oskab rakendada võtteid, kuidas valeuudist ära tunda. 	<ul style="list-style-type: none"> • Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.
<p>Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist. Demokraatia toimimine igapäevases elus.</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, millised on demokraatia aluspõhimõtted ja väärtused osates märgata demokraatia toimimist või selle puudumist nii oma suhtlusringis, perekonnas, koolis kui ka laiemalt kogukonna ja ühiskonna tasandil. 	<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. • Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. • Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.

	<ul style="list-style-type: none">• Väärtustab demokraatliku otsustusprotsessi teades, milline on üldiselt vabade valimiste protseduur ning millistest põhimõtetest see lähtub.• Saab aru, miks on oluline teadlik hääletamine ja maailmavaatelistele eelistustele omamine.• Tunneb huvi ühiskonnas toimuva vastu ning saab aru, kuidas riigis või kogukonnas langetatavad otsused võivad mõjutada tema tulevikku.• Tunneb demokraatlike sekkumisvõimalusi otsustusprotsessidesse (nt: allkirja andmine petitioonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja referendumitel).• Väärtustab ja oskab rakendada demokraatliku käitumist s.h arutelukultuuri rühmas.• Õpe saab toetada koolidemokraatia edendamist nt läbi kooli kaasava eelarvestamise,	
--	---	--

	<p>õpilasesinduse tegevuse koolielu korraldamisel, noortevolikogude tegevuse jms.</p> <ul style="list-style-type: none">• Õppija teab, et demokraatia toimimine pole iseenesest mõistetav, vaid eeldab demokraatlike reeglite väärtustamist ja rakendamist igal elu tasandil (perekonnas, koolis, avalikus elus, valitsemises).• Saab aru, milles seisneb korruptsiooni probleemi tõsidus mõistes, et korruptsiooni levik suurendab ebavõrdsust ühiskonnaliikmete vahel ning toob kaasa poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse ning õigusriigi kao.• Suudab arutleda isiklik kasu vs ühiskondlik kasu teemal.• Oskab reageerida õiguspäraselt? ebaausat käitumist märgates.• Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (ausus, vastutus, õiglus, võrdõiguslikkus, demokraatia, õiguspõhisus, solidaarsus).	
--	---	--

<p>Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõtte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, milles seisneb võimude lahususe printsiip ning miks ja kuidas seda demokraatlikus ühiskonnas rakendatakse. • Oskab eristada võimu harusid saades aru nende ülesannete erinevustest, kuid samas omavahelisest vastastikusest seotusest. • Nimetab (põhiseaduse abil) põhiseaduslike institutsioonide: Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi, kohaliku omavalitsuse ja kohtute peamisi ülesandeid. • Teab, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, mille juhtimisel rakendatakse samuti võimude lahususe printsiipe, oskab esitada selle kohta näiteid. • Teab, et avaliku sektori asutused tagavad riigi toimimise osates tuua näiteid mõnedest riigi ülesannetest. Saab aru kuidas õigusriigis toimub kokkulepitud reeglite kehtestamine ja muutmine. 	<ul style="list-style-type: none"> • Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. • Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. • Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. • Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. • Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none">• Õppija oskab tuua näiteid, millised on valdade ja linnade ülesanded oma kogukonna igapäevaelu korraldamisel.• Selgitab, kuidas rakendub võimude lahususe põhimõtte kohaliku valitsemise tasandil.• Teab, kellel on hääleõigus kogukonna esinduskogu - volikogu valimistel.• Oskab tuua lihtsaid näiteid, millistes küsimustes tuleb inimesel kohaliku võimu poole pöörduda.• Tunneb huvi kohaliku elu korraldamise vastu ning oskab sõnastada enda jaoks kohaliku elu probleemkohti ning pakub välja omapoolseid lahendusi.• Teab, millised on osalusdemokraatia võimalused kaasa rääkida kohalike asjade otsustamisel, osates vajadusel neid ka rakendada.• Õppimine peaks lähtuma just kohalikest oludest, olema praktiline, nii et õppija seostaks õpitavat enda elu ja kogemustega.	
--	---	--

<p>Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, milline on kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel ning, millised on vabariiklaste eesmärgid ja toimimise põhimõtted. • Saab aru, millised probleemid aitab vabakond kogukonnas ja laiemalt ühiskonnas lahendada ning oskab näha võimalusi, milliseid annab vabariiklastes või nende algatustes osalemine. • Õppekeskmeks võiks olla õppijate praktiline suunamine mingi algatuse loomisele kogukonnas või kaasalöömine mõne kodanikuorganisatsiooni tegemistest nt läbi kogukonnapraktika, kooli kaasava eelarvestamise, õpilasmavalitsuse tegevuse vms. • Õpe peaks kaasa aitama väärtuskavatuks edendamisele (nt: hoolivus, vabadus, demokraatia, ettevõtlikkus, kultuuriline 	<ul style="list-style-type: none"> • Kodanikuühiskonna olemus ja põhihooned. Vabariiklasted ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. • Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabariiklik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasmavalitsused. Noorteprojektid. • Käitumine kriisioludes.
---	--	---

	mitmekesisus, keskkonna jätkusuutlikkus, solidaarsus, vastutustundlikkus).	
<p>Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark.</p> <p>Turumajanduse olemus ja riigi roll selles</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas tekib ühiskonnas tulu ning millistel alustel heaoluühiskonnas tulused ümber jaotatakse mõistes, miks on tähtis ühiskonna sotsiaalse õigluse loomisele kaasa aitamine. <p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest. • Saab aru, et maailmakaubandussüsteemis on osalejad vastastikusel sõltuvusel. • Teab, et õiglane kaubandus võimaldab nii tarbijal kui tootjal panustada õiglasema süsteemi loomisesse. • Mõistab, millest sõltuvad riigi tulud ning millised kohustused on riigil. • Väärtustab ausat maksumaksmist ja mõistab maksude vajalikkust ühiskonna toimimiseks. 	<ul style="list-style-type: none"> • Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. • Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. • Riigieelarve. • Maksud, maksustamise põhimõtted. • Tulude ümberjagamine. • Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. • Aus maksumaksmine. • Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.

Tööturg	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, millistest reeglitest lähtutakse töösuhte loomisel. • On teadlik riskidest, mis noori tööturule sisenedes võivad puudutada. • Teema avamine peaks noore vaatest olema väga praktiline hõlmates endast näiteid CV loomisest, tööläbirääkimise simulatsioonist, töölepingu koostamisest jms. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tööturg. • Tööturu mõiste. • Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. • Tööõigus. • Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja tööotsijaile. • Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.
Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas planeerida vastutustundlikult oma rahaasju. • Mõistab, millised ohud võivad kaasneda laenamise või investeerimisega, oskab neid seostada mõjutamise ning infokorratuse ohtudega. • Mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske. • Oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega. 	<ul style="list-style-type: none"> • Isiklik majanduslik toimetulek. • Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. • Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. • Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. • Säästmine ning investeerimine. • Laenamine. • Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. • Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. • Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

	<ul style="list-style-type: none"> • Õppes peaks kasutama palju praktilisi tegevusi, külalistunde jms. 	
<p>Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.</p>	<p>Õppija:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega ning, et väikeriigile tagab just rahvusvaheline koostöö ja osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides oma huvide parima esindatuse. • Õppija teab, mida annab Eestile kuulumine EL ja NATO-sse. • Mõistab, miks on väikeriigile oluline, et rahvusvahelistes suhetes järgitaks kokkulepitud reegleid, austatakse inimõiguseid ja demokraatiat. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.

LIHTSUSTATUD ÕPPE AINEKAVA ÜLDOSA

VALDKONNAPÄDEVUS (LIHTSUSTATUD ÕPE)

Sotsiaaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ja tänapäeval. Õppekava põhieesmärk on õpilase arendamine - huvi äratamine aine vastu, võimetekohase loogilise mõtlemise kujundamine. Õpetuse eesmärk on toetada õpilase kujunemist isiksuseks, kes on võimeline kohanema ümbritsevas keskkonnas ning toime tulema iseseisvas praktilises elus. Ajalooõpetuse kaudu toetatakse õpilase suutlikkust teha valikuid ja mõista oma vastutust ühiskonna ees.

Õpilastes huvi äratamiseks seostatakse õppematerjal eluga, selgitatakse pidevalt mõisteid, põhjus-tagajärgi, sarnasusi ja erinevusi jne. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ja lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Sotsiaalse arengu käsitlemisel on kaks funktsiooni – sotsialiseerumine ja individualiseerumine. Inimeseõpetuse ainetsükli ülesehituse tähtsam sisuline lähtekoht on õpilase arengu terviklik käsitlus. Pööratakse tähelepanu inimese arengu kõigile arenguvaldkondadele: füüsilisele, vaimsele, sotsiaalsele, emotsionaalsele ja moraalsele. Inimeseõpetuse teemade käsitlemisel kasutatakse valdavalt õppija aktiivsust suurendavaid õppemeetodeid.

1.-5. klassis kasutatakse palju mängulisi elemente ja õppemänge. Teadmiste oskuste kinnistamiseks loodavates tegevus- ja suhtlussituatsioonides (sh rollimängudes) kujundatakse järjepidevalt oskust mõista, valida ja kasutada variatiivseid repliike,

mitteverbaalseid väljendusi (miimika, žestid), harjutatakse etiketikäitumist (nt tervitamine, võõra poole pöördumine jne), kujundatakse turvalise ja loodussäästliku käitumise teadmisi-oskusi. Vanemates klassides jätkub aktiivõppemeetodite rakendamine - arutelud, rollimängud, rühmatööd, paaristööd, juhtumianalüüsid, ajurünnakud, praktilised vaatlused ja intervjuud.

AINEVALDKONNA ÕPPEAINED JA AINETUNDIDE JAOTUS (LIHTSUSTATUD ÕPE)

Ainevaldkonda kuulub kolm õppainet, mille taotletavate õpitulemuste saavutamiseks on arvestuslikud nädalatunnid klassiti järgmised:

Õppeaine	Õppetundide arv nädalas eesti õppekeelega õpilasele klassiti								
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Inimeseõpetus	1	1	1	2	2	2	2	2	1
Ajalugu	-	-	-	-	-	1	2	2	1

SOTSIAALAINETE KAUDU KUJUNDAVATE ÜLDPÄDEVUSTE ARENGU TOETAMINE (LIHTSUSTATUD ÕPE)

Kultuuri- ja väärtuspädevus. Õpilane tunnetab end oma rahvuse liikmena ja Eesti kodanikuna, väärtustab maailma eri rahvaste ja kultuuride mitmekesisust, suhtub teistest rahvustest inimestesse eelarvamuste vabalt ja lugupidavalt, tunneb ja austab oma keelt ja kultuuri ning väärtustab eesti keele ja kultuuri säilimist ja arengut; tunneb ja järgib üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires;

Sotsiaalne ja kodanikupädevus. Õpilane on aktiivne ja vastutustundlik kodanik, kes on huvitatud oma kooli, kodukoha ja riigi demokraatlikust arengust; teab oma peamisi õigusi ja kohustusi, oskab nende eest seista, arvestab rühma huvisid ja isiklikku huvi; järgib vastutustundlikult ühiselu reegleid, konflikte lahendades arvestab seadusi ning moraalnorme;

Enesemääratluspädevus. Õpilane mõistab ja väärtustab iseennast ja enda arengut, hindab adekvaatselt oma võimeid ja toimetulekut igapäevaelus, juhib oma käitumist erinevates olukordades; väärtustab tervislikku eluviisi, on füüsiliselt aktiivne;

Õpipädevus. Õpilane õpib vastavalt oma võimetele, planeerib õppimist, sh enesekontrolli, järgib kavandatud. Täidab korrektselt jõukohaseid ülesandeid individuaalselt ja rühmas, kasutab sobivaid teabevahendeid. On avatud uutele teadmistele ja oskustele;

Suhtluspädevus. Õpilane suhtleb olukorda ja suhtlemispartnereid arvestades, esitab oma soove, selgitab oma seisukohti, osaleb arutelus; loeb, mõistab, kirjutab ja loob tekste iseseisvaks toimetulekuks vajalikul tasemel, kasutab teabevahendeid; mõistab ja kasutab võõrkeeles lihtsamaid igapäevaseid väljendeid ning fraase, tuginedes vajaduse korral abivahenditele;

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Õpilane lahendab elulisi probleemsituatsioone, kasutades omandatud matemaatilisi, loodusteaduslikke ja/või tehnoloogiaalaseid teadmisi-oskusi ning (abi)vahendeid; mõistab inimese ja keskkonna vahelisi seoseid, suhtub elukeskkonda vastutustundlikult ja hoolivalt, elab ning tegutseb loodust ja keskkonda säästvalt;

Ettevõtlikkuspädevus. Õpilane on tegutsemisaldis, väärtustab praktilist tööd ja on valmis kutse- ja elukestvaks õppeks. Hindab adekvaatselt oma võimeid. Püstitab ja täidab endale seatud eesmärgid ning võtab vastutuse oma tegude eest;

Digipädevus. Õpilane orienteerub ja tegutseb infotehnoloogilises maailmas eesmärgipäraselt ja turvaliselt. Otsib ja kasutab infot, tunneb lihtsamaid programme ja keskkondi. Järgib digikeskkonnas üldkehtivaid moraali- ja väärtuspõhimõtteid.

SOTSIAALAINETE LÕIMINGU RAKENDAMISE VIISID (LIHTSUSTATUD ÕPE)

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku õhiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeel. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupärana mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine, ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusõpetus. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tööõpetus. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevat võimalust ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

LÄBIVATE TEEMADE KÄSITLEMINE SOTSIAALAINETES (LIHTSUSTATUD ÕPE)

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilaste valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid. Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemat karjääri planeerides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele. Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv terviseseisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohalikku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa mõtte- ja käitumisladi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kelle ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuurig määratud elupraktika muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutavas tehnoloogilises elu-, õpi-, ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

AINEKAVA (LIHTSUSTATUD ÕPE)

ÕPPEAINE NIMETUS: INIMESEÕPETUS

Õppeaine kirjeldus, eesmärk:

Inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb oma keha ning mõistab inimese kasvamise ja arenemisega seotud muutusi ning vastutust (nt seksuaalsuse olemus ja sellega seotud vastutus, töövõime jne);
- 2) hoiab oma tervist, järgides tervislikku eluviisi, käitub nii, et ei sea ohtu enda, teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
- 3) märkab ja mõistab kaaslaste ning iseenda emotsionaalseid seisundeid, käitumisviise; oskab neid hinnata ja nendega toime tulla;
- 4) hoiab puhtust ja korda; orienteerub eluasemega seotud küsimustes, omandab teadmised ja oskused majandamiseks, koduse elu korraldamiseks;
- 5) suudab täiskasvanu suunamisel eristada ning teadvustada oma oskusi ja võimeid, otsib erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid
- 6) tunneb huvi ümbritseva ühiskonnaelu vastu;
- 7) tunneb olmesuhtlemiseks vajalikke kodanikuõigusi ja -kohustusi, järgib sotsiaalseid nõudeid ja käitumisetiketti.

Inimeseõpetuse aine üldalused

Inimeseõpetus on lõimitud õppeaine. Ainekava sisaldab nelja põhilist teemade valdkonda: sotsiaalsed toimetulekuoskused (sh enesekohased oskused ja suhtlemisoskused), terviseõpetus, igapäevane elukorraldus ning ühiskonnaõpetus, viimane on lõimitud 1.-5.klassis. Lisaks on

inimeseõpetus seotud karjääri planeerimisega, mille osaoskuste arendamine sisaldub nii sotsiaalsete oskuste kui ka igapäevase elukorralduse teemade valdkonnas. Kõikide teemade juures on õpetuse rõhuasetus valdavalt sotsiaalsel ning probleeme ennetaval aspektil. Aine käsitlemise kaudu aidatakse õpilastel õppida tundma oma keha, mõistma ja reguleerima oma tunnetustegevust, võimalikult adekvaatselt hindama enda omadusi ja võimeid ning ümbritsevat keskkonda, sh selle võimalusi ja ohte; kujundatakse positiivse sotsiaalse käitumise oskuseid (toimetulek enese, teiste ning ühiseluga). Õpetuse eesmärk (integreeritult teiste ainetega ning järjepideva kasvatustegevusega) on aidata õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on võimeline kohanema ümbritsevas keskkonnas ning toime tulema iseseisvas praktilises elus.

Inimeseõpetuse õppesisu on koostatud ja selle rakendamine toimub kontsentriselt: samade teemade puhul laieneb aastast aastas õppesisu ning suurenevad nõudmised õpitulemustele. Korduvate teemade puhul on iga klassi ainekavas märgitud ainult uus õppesisu: kontsentiline käsitlus eeldab, et eelnevalt õpitut korratakse või tuletatakse meelde, vajadusel kujundatakse puuduvaid teadmisi- oskusi. Kontsentrist ainekäsitlemist toetab järjepidev ainetevahelise integratsiooni rakendamine ning eakohaste üldpädevuste kujundamine.

Inimeseõpetuse ja teiste õppeainete vaheline lõiming avaldub nii temaatika, kasutatavate (aktiiv)õppemeetodite kui omandatavate pädevuste tasandil. Väga tihe on seos emakeele (sõnavara, lausemallid, tunnetustegevus, etiketikäitumine, suhtlemine jne) ja tööõpetuse ainega (kultuuripärand, säästlikkus ja turvalisus (ohutustehnika), tööprodukti esteetiline välimus jne), samuti loodusõpetuse ja matemaatika ainega.

Inimeseõpetuse teemade käsitlemisel kasutatakse aktiivõppemeetodeid. 1.-5.klassis kasutatakse palju mängulisi elemente ja õppemänge. Teadmiste- oskuste kinnistamiseks loodavates tegevus- ja suhtlussituatsioonides (sh rollimängudes) kujundatakse järjepidevalt oskust mõista, valida ja kasutada variatiivseid repliike, mitteverbaalseid väljendusi (miimika, žestid); harjutatakse etiketikäitumist (nt tervitamine, võõra poole pöördumine jne); kujundatakse turvalise ja loodussäästliku käitumise teadmisi- oskusi.

Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa:

Õppetegevus 1.–2. klassis

1.–2. klassis on inimeseõpetuse põhisuks lähiümbruse märkamine, selle teadvustamine (suhtes mina ja meie) ning sotsiaalse kompetentsuse arendamine. Õpitakse koos tegutsema nii matkides kui ka eeskju ja juhendamise järgi. Omandatakse baassõnavara ja -lausungimalle ning elementaarseid (olme)suhtlusoskusi: teise inimese kuulamine, ütluste mõistmine ja nendele reageerimine (vastusrepliigid dialoogis), dialoogi alustamine ja jätkamine tuttavas situatsioonis jms.

Õpitakse (mängu)asjade kasutamist ja hoidmist, mängus osalemist, reeglitest kinnipidamist, mängu algatamist, rollide ja vajalike mänguasjade jagamist jne. Kohati võib olla keeruline rollimängudes osalemine. Õpilased vajavad pidevat motiveerivat tagasisidet oma tegevuse ja saavutuste kohta.

Võrreldavate situatsioonide ja illustratsioonide (joonised, fotod) toel õpitakse märkama ja eristama (puhas/must, meeldib / ei meeldi jne) ümbritsevate esemete, ruumide ja inimeste (sh iseenda) esteetilisi omadusi. Õpitakse eristama isiklikke, võõraid ja ühiseid esemeid, neisse heaperemehelikult ja turvaliselt suhtuma ning neid kasutama. Õpitakse ka märkama ja eristama eakaaslaste käitumisviise. Harjutatakse viisakat käitumist (tervitamine, palumine, tänamine, eakaaslase ja täiskasvanu poole pöördumine, võimalik keeldumine jne).

Õppetegevus 3.–5. klassis

3.–5. klassis kujuneb jätkuvalt õpilaste oskus märgata ja eristada oma lähiümbrust (selle esemeid, nähtusi, sündmusi, tegevusi jms). Õpilased tutvuvad eesti rahvakommete ja traditsioonidega (rõhuasetus pere ja kodukoha traditsioonidel). Tegevus- ja suhtlussituatsioonides õpitakse tundma ja järgima ühiskonnas aktsepteeritavaid käitumisnorme. Õpitakse märkama, eristama ja mõistma igapäevaelu olukordi, sealhulgas ohuolukordi, verbaalseid ja mitteverbaalseid eneseväljendusviise, tundeid jms. Täiendatakse ühis- ja koostevõime oskusi (sh hooliv ja teisi arvestav suhtlemine) ja viisaka käitumise oskusi. Õpetaja abiga saab õpilane aru pere ja koduga seotud teemadest, teadvustab laste ning vanemate vastastikuseid õigusi ja kohustusi.

Järjepidevalt kujundatakse õpilaste sotsiaalset teadlikkust ja verbaalset aktiivsust: õpilased kirjeldavad abivahendite toel enda ja kaaslaste tegevust ja emotsionaalset seisundit. Õppimist toetavad aktiivõppemeetodite kasutamine, õppekäigud, praktilised ülesanded, lühipalade lugemine ja analüüsimine. Järjest enam võimaldab tunnetustegevuse tase õpilastel aktiivsemalt ja iseseisvamalt osaleda (õpi)tegevuste kavandamisel, sooritamisel ja kontrollimisel ning abivahendite valimisel ja kasutamisel.

Praktiliste ja tekstis kirjeldatud situatsioonide analüüsil pööratakse tähelepanu nendes osalejate tegevusviisidele, motiividele ja kavatsustele, situatsioonide tingimustele, tegevuste tulemustele ja tagajärgedele. Õpitakse juhendamise järgi situatsioonidele alternatiivseid lahendusi leidma ning kaaslastele soovitusi andma.

Õppetegevus 6.–7. klassis

6.–7. klassis täienevad õppetegevuse käigus õpilaste sotsiaalsed suhtlemis- ja käitumisoskused. Harjutatakse suhtlemist ja koostevõime reguleerimist dialoogis (osalemine rühmatöös, rollimängudes, kutse koostevõimele, vastused küsimustele ja teadetele, dialoogi alustamine küsimuse ja teatega, nõustumine ja loobumine, alternatiivne ettepanek, oma arvamuste selgitamine ja kaitsmine). Individuaal- ja rühmatööde tulemuste esitlemise, enda ja teiste tegevuste kommenteerimise kaudu suureneb õpilaste verbaalne aktiivsus, kujunevad avaliku esinemise esimesed oskused.

Õpitakse mõistma ja nimetama tegevuse eesmärke, tingimusi, põhjuseid ja tagajärgi, käitumisaktis ilmnevat emotsioone. Juhendamisel leitakse seoseid tegevus-, suhtlus- ja käitumisakti vahel, tehakse järeldusi ning planeeritakse ja/või korrigeeritakse edasist tegevust/käitumist.

Arenguliselt on õpilaste jaoks oluline pöörata tähelepanu muutustele enda organismis ja käitumises (seksuaalsus, suhtlemine ja käitumine vastassugupoolega, noormehe ja neiu rollid eri situatsioonides jms) ning oma tervisekäitumisele (sh hoolitsemine oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise eest, enesekehtestamine, riskikäitumine).

Õpitakse märkama ja teadvustama kultuurilisi erinevusi. Alustatakse ettevalmistust iseseisvaks majandamiseks, teadlikuks ja säästlikuks tarbimiseks (prügi sorteerimine, pakendiinfo jmt).

Inimeseõpetuse temaatika ja õpilaste oskused võimaldavad sel perioodil rohkem kasutada IKT-vahendeid.

Õppetegevus 8.–9. klassis

Põhikooli lõpuastmes on kõige olulisem toetada õpilasi iseseisvaks toimetulekuks. Vanuseliselt on oluline tähelepanu pöörata ühiskonnaõpetusega seotud teemadele: eri eluvaldkondadega seotud õigusaktid ja lepingud, ameti valik ja edasiõppimisvõimalused, töötaja õigused ja kohustused, otstarbekad ja vastutustundlikud valikud/otsused, iseseisev raha kasutamine ja säästlik tarbimine, eluasemega seotud küsimused. Õpilased tutvuvad ja õpivad kasutama teabeallikaid, nõustamis- ja kriisiabivõimalusi; omandavad teadmise, kuidas otsida, küsida ja kasutada elus vajaminevat teavet ja abi.

Õpilane harjutab iseseisva elu alustamise ja soolise küpsemisega seotud rollikäitumist. Teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles, tunneb ära lähisuhtevägivalla. Oluline on teadvustada pere loomise ja laste saamisega seotud vastutust. Õppetegevuses rakendavad õpilased eelnevatel aastatel omandatud eri situatsioonidele vastavaid suhtlemisoskusi. Kujuneb oskus hinnata oma ning kaasinimeste individuaalset ja rühmakäitumist (põhjus-tagajärg seosed, otstarbekus, vastavus ühiskonnainormidele).

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:

I kooliaste	3. klassi lõpetaja: 1) alustab ja jätkab dialoogi (vastab küsimusele, esitab küsimusi, nõustub või loobub kutsest); 2) teab viisaka käitumise reegleid, püüab neid täita;
--------------------	---

	<ol style="list-style-type: none"> 3) hindab õpituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist (õige/vale, meeldib / ei meeldi); 4) tunneb ära ja nimetab näoilme ja hääletooni järgi kaaslaste 4–6 emotsiooni; 5) nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb, teab oma keha osasid; 6) räägib õpetaja suunamisel ja abivahendite toel tervisliku eluviisi põhimõtetest: liikumine, toitumine, puhkus ja enese eest hoolitsemine; 7) hoolitseb oma hügieeni eest, hoiab puhtust ja korda; 8) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning Eesti riigi sümboleid; 9) liikleb ohutult kooliteel ning palub abi õnnetusjuhtumi korral.
II kooliaste	<p>6. klassi lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) märkab ja aktsepteerib inimeste erinevusi (rahvus, välimus, vanus, tervis jm); 2) leiab õpetaja juhendamisel infot erinevatest teabeallikatest (sh tekstidest ja internetist); 3) tunneb kella ja kalendrit ning seostab seda oma elu tegevuste ja sündmustega; 4) mõistab oma õigusi ja kohustusi (suhtlemine, käitumine, õppetöö) ning teadvustab põhjuseid ja tagajärgi; 5) analüüsib ja hindab enda ja kaaslaste käitumist ning kasutab tuttavates olukordades situatsioonist lähtuvalt erinevaid väljendusviise; 6) teab murdeeaga seotud muutusi ning oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi; 7) teab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid liikluses, vees, tule kasutamisel, toitumisel, uimastite tarbimisel ja internetis suhtlemisel, oskab abi küsida; 8) teab olmejäätmete käitlemise viise koduses majapidamises, oskab prügi sorteerida; 9) selgitab, milleks kasutatakse raha; mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust.

III kooliaste	<p>9. klassi lõpetaja:</p> <ol style="list-style-type: none">1) mõistab ühiselu reegleid; suhtleb tavaolukorras vastavalt olukorrale ning reageerib adekvaatselt kohatule käitumisele enda ja teiste suhtes;2) väärtustab turvalisi lähisuhteid; teab peremudeleid ja kirjeldab pereliikmete rolli perekonnas; mõistab lapse saamisega seotud vastutust;3) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles;4) teab oma tugevaid ja nõrku külgi; otsib erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;5) teab, kuidas kodust ja tööelu korraldada (eluaseme soetamine, raha teenimine ja kulutamise planeerimine; lepingutega seotud kohustused ja õigused);6) mõistab riskikäitumisega kaasnevat ohtu (liiklus, vesi, nutivahendite kasutamine, toitumine, uimastid), oskab ohuolukorras reageerida;7) oskab küsida teavet ning kasutada erinevaid teabeallikaid (sh nõustamis- ja kriisiabi leidmiseks);8) teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (sh tervishoiusüsteemi, maksude suhtes); tunneb end Eesti kodanikuna.
----------------------	---

Õpitulemused ja õppesisu klassiti:**1.klass**

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Mina ja meie	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tutvustab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukoha, õdede- vendade ja vanemate nimed; • nimetab küsimuste abil oma lemmiktegevusi; • osaleb ühistes (õppe)mängudes ja järgib meeldetuletamisel mängureegleid; • vastab dialoogi repliigile, alustab dialoogi oma soovide ja vajaduste väljendamiseks; • tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise. 	<ul style="list-style-type: none"> • Minu välimus ja mulle meeldivad tegevused. • Tervitamine (igapäevane tervitamine koolis, tervitusele vastamine). • Enesetutvustamine ja kaaslastega tutvumine dialoogis (nimi, kool, klass). • Õpitegevused koolis, õppevahendid. • Tüli: vabandamine, leppimine (dialoogi repliigid). • Peo-, töö-, spordiriietus (riietusesemed, riietuse sobitamine situatsiooniga).
Mina ja turvalisus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas ohutult sõiduteed ületada, ja käitub vastavalt; • tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise; 	<ul style="list-style-type: none"> • Sõidutee ohutu ületamine (valgusfoor, ülekäigurada, maantee ületamine). • Liikumine jalakäijate teel üksi ja rühmaga. • Helkur.

	<ul style="list-style-type: none"> • teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ühissõidukid kodukohas(sõiduki ootamine, sisenemine, väljumine; tänava(sõidutee) ületamine; sõidupilet). • Võõras ümbrus, eksimine, abi palumine (dialogi repliigid), vanemale helistamine.
Kodu ja pere	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tutvustab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukoha, õdede- vendade ja vanemate nimed; • teab, et elab Eestis; • teab Eesti lipu värve nende õiges järjestuses. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pereliikmed (vanemad, õed-vennad, vanavanemad), nende nimed. • Pereliikmete kodused tööd, pereliikmete abistamine, minu kohustused kodus. • Kodumaja (talumaja/ eramu/korter suures majas); ruumid kodus (esik, köök, elutuba jt). • Mööbel kodus, koolis (esemed, nende otstarve). • Kodu asukoht (Eestimaa; küla/linn/alev). Eestimaa, minu kodumaa, Eesti Vabariigi lipp.
Mina ja tervis	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilane: • teab oma kehaosi (pea, kael, kõht, selg, käed, jalad, juuksed ja nägu); • järgib õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevaste tegevuste käigus (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms); 	<ul style="list-style-type: none"> • Kehaosad (pea, kael, keha, käed, jalad), juuksed ja nägu. Kehaosade (nägu, kael, käed, jalad) pesemine, küünte eest hoolitsemine. • Hammaste pesemine. Tualeti kasutamine. • Toitumine (toidud: supp, praad jne, toidunõud). • Käitumine söögilauas: toidu palumine, tänamine.

	<ul style="list-style-type: none"> märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu; korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust; 	
Mina ja aeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> nimetab nädalapäevi, ööpäeva osasid ja aastaaegu õiges järjestuses. 	<ul style="list-style-type: none"> Nädal (töö- ja puhkepäevad; eile, täna, homme). Ööpäeva osad (hommik, päev, õhtu, öö). Aasta (aastaajad: laste tegevused, riietus, ohud jalakäijatele liikluses).
Mina ja asjad	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel; märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu; korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust. 	<ul style="list-style-type: none"> Minu oma, kaaslase oma (enda ja kaaslaste, sh õpetaja asjade kuuluvuse eristamine), asjade palumine kasutamiseks. Ausus asjade jagamisel. Koristustööd ja –vahendid klassiruumis ning kodus.

2.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
-------	--------------	---------------------------

Mina ja meie	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tavasituatsioonides suhtlemisel tervitab, palub, tänab, vabandab; • alustab ja jätkab dialoogi tuttavates situatsioonides; • teab oma ees- ja perekonnanime, vanust ning sünnipäeva; • kutsub õpetaja suunamisel kaaslasi tuttavat (õppe)mängu mängima, jagab mänguasju; • kirjeldab tegevusi, mis talle rõõmu pakuvad; • hindab õpetaja abiga kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib/ei meeldi; • tunneb ära ja nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat); • tunneb ära situatsiooni, kus kellelegi tehakse liiga; • teab oma vanemate ja koolitöötajate ameteid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervitamine: erinevad tervitusväljendid; eakaaslaste ja täiskasvanute tervitamine. Enesetutvustamine ja tutvumine kaaslastega dialoogis (vanus, sünnipäev). • Kaaslase kutsumine ühistegevusse. • Klassi reeglid (sõnastamine ühisvestluses), reeglite vajalikkus. • Suhtluspartnerite näoilmed ja hääletoon (rõõmus, kurb, sõbralik, vihane, üllatunud). • Kiusamine (äratundmine), täiskasvanult abi palumine. • Oma eksimuse tunnistamine ja vabandamine; positiivne reageerimine vastuseks vabandamisele. • Koolitöötajate ametid.
Mina ja liiklus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab sagedasemaid ohtusid kooliteel liiklemisel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Individuaalsed ja üldkasutatavad transpordivahendid kodu ja kooli vahel liiklemiseks.

		<ul style="list-style-type: none"> • Käitumine liiklusvahendites. • Liiklusõnnetused jalakäijatega (sõidutee valesi ületamine, seisva liiklusvahendi varjust väljumine, liiklemine talvisel teel) ja juhtumist teatamine lähimale täiskasvanule.
Mina ja pere	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab oma kodust aadressi, nimetab oma kodukohta; • nimetab oma lähisugulasi; • teab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes. 	<ul style="list-style-type: none"> • Minu kodu (ruumid, sisustus), aadress. • Lemmikloom kodus. • Koduarmastus.
Mina ja aeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab oma vanust ja sünnipäeva; • tunneb kella täistundides. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aastaring - kuude nimetused, aastaajad, kuupäevad; oma sünnipäeva teadmine; kella tundmine tunni täpsusega; päevakava.
Mina ja kodumaa	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • väärtustab Eestit - oma kodumaad. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti Vabariigi lipp ja sellega seotud kombed, Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine.
Mina ja tervis	<p>Õpilane:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Liikumine: Erinevad liikumisviisid, hea tuju. Lemmikloom ja liikumise vajadus loomaga. Liikumine talvel ja riietus. Kõik inimesed ei saa

	<ul style="list-style-type: none"> • järgib ise ja õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevastes tegevustes (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms); • nimetab näitvahenditele toetudes tervisele kasulikke toite; • käitub söögilauas viisakalt (palub, tänab, räägib vaikse häälega, hoiab puhtust). 	<p>liikuda. Liikumisega seotud ohud, õige-vale eristamine.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Puhkus ja uni: Tegevused ja väsimine, arvutiga töötamine ja väsimine, soovitusd puhkuseks. Puhkamise vahetunni ajal. Magamisriided, und segavad tegevused. Tegevused enne uinumist ja pärast ärkamist. • Keha puhtus: Kehaosad, liigutamine. Tegevused ja pesemise vajadus. Käte puhtus ja pesemine. Erinevate kehaosade pesemine: koht, vahendid, aeg. Juuste korrashoid. Puhtad riided, lapse abi kodus riide pesemisel. • Meie toit: Erinevad joogid. Marjad, puuviljad, köögiviljad. Rämpstoit. Tutvumine toidupüramiidiga, toitude rühmad. Toidukorrad. Hea toit, tervislik toit. • Käitumine toidulauas: Pereliikmete tegevused (toidu valmistamine, laua katmine, koristamine). Toidunõud. Laua katmine. Söömine ja käitumine (õige-vale eristamine).
--	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> • Suutervis: Suu (huuled, keel, hambad). Hammaste tervishoiu mõjutajad, halvad bakterid ja hambaaugud. Hammaste pesemine: vahendid, aeg, harjamise kestvus. Hammastele kasulik toit. Hambaarst. • Haige ja terve: Haige ja terve laps. Haiguse tunnused (nohu, köha, palavik, valu). Koduse ravi esmased võimalused. Ravimid, kättesaadavus lapsele. Arstiabi vajadus (helistamine, koju kutsumine, arsti külastamine). Terve laps ja arst (mõõtmine, kaitsesüst jms), arst koolis. Situatsioonid koolis: valikud, kes aitab, keda ja kuidas kutsuda.
Mina ja asjad	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • eristab oma, võõrast ja ühist asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vanad ja uued asjad: asjad kodus, võimalus osta/mitte osta poest. Asjade hind (odav, kallis). Asjade väärtus (armas, kallis). Asju saab korda teha. Vana aja asjad ja vanad asjad. Muuseumid. • Asjad ja prügi: lapse tuba ja koristamine: vajalikud asjad, prügi. Joogipakendid, pakendimärgid, taaraautomaat. Prügikastid ja sildid, eri liiki prügi.

		Ohtlik prügi. Taaskasutamise võimalus, meisterdamine prügist.
Mina ja turvalisus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> tunneb ära ja nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat); tunneb ära situatsiooni, kus kellelegi tehakse liiga; teab ohtusid võõraste inimestega suhtlemisel; oskab pöörduda täiskasvanu poole abi saamiseks. 	<ul style="list-style-type: none"> Võõrad inimesed, asjad ja loomad: võõras inimene meie kodus (vargus). Sobiv käitumine erinevates olukordades: võõra lapse kutsumine koju, laps üksi kodus ja võõras ukse taga, võõras kutsub endaga kaasa, võõrad (tundmatud, ohtlikud) asjad. Käitumine loomadega. Võõras ümbrus ja eksimine: käitumine erinevates olukordades- üksi jäämine suures rahvahulgas, bussist väljumine vales peatuses, eksimine metsas. Ümbruse märkamine, olulised detailid enda asukoha ja ümbruse kirjeldamisel. Helistamine enda vanematele, enda nähtavaks tegemine metsas.

3.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Käitumine ja suhtlemine	Õpilane:	<ul style="list-style-type: none"> Mina: Minu välimus ja mulle meeldivad tegevused. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Iga inimene on tähtis, inimeste õigused.

	<ul style="list-style-type: none"> • alustab ja jätkab dialoogi (küsimus – vastus, teade – küsimus, kutse koostegevusele, nõustumine, loobumine); • nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb; • hindab õpituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib / ei meeldi; • teab erinevates kohtades ja olukordades viisaka käitumise reegleid; • tunneb näoilme ja hääletooni järgi ära ja nimetab kaaslaste 4–6 emotsiooni; 	<ul style="list-style-type: none"> • Uhkustamine. Valetamine (vale tagajärjed, vale ülestunnistamine, tõe rääkimine). Näoilmed, • Käitumine koduümbruses ja naabritega arvestamine. Käitumine raamatukogus, raamatu laenutamine ja hoidmine. Käitumine söögilauas, külas käies, sünnipäeval olles (sünnipäevale kutsumine, peo planeerimine, sobiv kingitus).
Mina ja tervis	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab oma keha puhtuse ning välimuse eest hoolitsemise vahendeid ja vajalikkust; • teab terve ja haige inimese tunnuseid; märkab oma enesetunnet ning teavitab sellest kaaslasi; • teab, et ravimeid võetakse haige olles, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; 	<ul style="list-style-type: none"> • Minu enesetunne. Terve ja haige inimene, ravimid. Haiguse tunnused (nohu, köha, palavik, valu, lööbed), teavitamine halvast enesetundest. Kuidas haigusi ära hoida? • Tervislik eluviis (õige toitumine, liikumine, uni).

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport; • nimetab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi. 	
Mina ja perekond	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kõneleb õpetaja suunamisel oma perekonnast: pere suurus, pereliikmete nimed, õdede-vendade vanus, vanemate tegevus; • küsimustele toetudes räägib enda ja pereliikmete tegevusest pühade tähistamisel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Suurpere ja väikepere. Minu pere (pere liikmed, nende nimed, tegevused, koostegemised). Hoolin enda perest (kohustused, arvestamine üksteisega).
Eesti minu kodumaa	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, mis on tema kodukoht ja kodumaa; väärtustab Eestit – oma kodumaad; tunneb Eesti sümboleid (lipp, vapp, hümn; suitsupääsuke, rukkilill). 	<ul style="list-style-type: none"> • Eestimaa on minu kodumaa. Sümbolid: vapp, hümn; pealinn, president, naaberrigid. Eesti rahvussümbolid: rukkilill, suitsupääsuke. Pühad ja kombed (vastlapäev, kadripäev, mardipäev, advent, jõulud).
Mina ja aeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb kella täis- ja pooltundides; • nimetab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aastaajad, tegevused, ohuolukorrad. Kalender (aasta, kuud, nädalapäevad, tähtpäevad). Minu päev ja kell (pool-ja täistund, tegevuste ajaline järjekord). Vaba aja sihipärane kasutamine, huviringid.

Mina ja turvalisus	<ul style="list-style-type: none"> • teab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti; • palub ohuolukorras ja õnnetusjuhtumi korral abi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Minu koolitee, liiklus. Segavad tegevused liikluses. Ohud kooliteel. Tundmatud ained minu ümber, nendega tegutsemine. Ohtlike ainete märgistus. Kiirabi, politsei, päästeamet. Helistan numbril 112 (abi vajadus, helistamine ja info edastamine).
--------------------	--	--

4.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Käitumine ja suhtlemine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osaleb üksteise tegevust reguleerivas dialoogis (teade – teade); • nimetab ning võrdleb oma ja sõprade vaba aja tegevusi, huvisid; • analüüsib õpetaja juhendamisel situatsioonide, oma ja kaaslaste käitumise ning emotsionaalsete seisundite põhjuseid ja tagajärgi; • jälgib kaasõpilaste tegevust ja vajaduse korral abistab neid; 	<ul style="list-style-type: none"> • Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus, sooline kuuluvus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused. • Sõprade valimine ja hoidmine, ühistegevus. Klassiõhtu, sisukate peotegevuste valik ja planeerimine. • Eakaaslaste ja täiskasvanute kõnetamine. Abivalmidus klassis: abi vajamine ja küsimine, abi vastuvõtmine, abivajajate märkamine ja abi pakkumine.

	<ul style="list-style-type: none"> tunneb koolielus ära konfliktsituatsiooni ning teab, mis juhtudel on vaja sellest täiskasvanule/õpetajale teatada. 	<ul style="list-style-type: none"> Vägivaldne käitumine: tõukamine, ehmatamine, narrimine jne, võimalikud konfliktid igapäeva koolielus. Teatamine, kaebamine.
Inimene ja tervis	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> teab enda tervist tugevdavaid ja nõrgestavaid tegureid (toitumine, liikumine, uni) ja harjumusi ning nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele. 	<ul style="list-style-type: none"> Õppimise tervishoid: rüht, õige istumine, silmade tervishoid, puhkus, sport. Kahjulikud harjumused: liigne televiisori vaatamine ja arvuti kasutamine jms. Suitsetamine ja alkoholi tarvitamine, nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele. Isiklikud toitumisharjumused, mõju enesetundele. Esmased kodused ravivõtted külmetushaiguste korral. Esmaabi lihtsamate vigastuste puhul: löikehaav, ninaverejooks jne.
Perekond ja kodukoht	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> nimetab oma lähisugulasi ja selgitab abistavate küsimuste toel kodu ja perekonna tähtsust oma elus; kirjeldab oma pere traditsioone; kirjeldab ja väärtustab oma kodukohta. 	<ul style="list-style-type: none"> Minu sugupuu: perekond ja lähisugulased. Pereliikmete lahkumine ja lein, käitumine matustel ja surnuaias. Maa- ja linnakodu: hooned, puhtus, korrashoid. Kodutus, lastekodu kui üks peretüüp. Kodukoha sümbolid: lipp, vapp. Kodukoha rikkused. Transpordivahendid kodukohas tänapäeval ja minevikus. Sõidupilet ühissõidukis:

		<p>ostmine jm toimingud. Muuseumid kodukohas, käitumine muuseumis.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pühad ja kombad: aastavahetus, Eesti Vabariigi aastapäev, vastlapäev, jaanipäev jne.
Inimene ja aeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb kella veerandtunnise täpsusega, seostab kellaegu oma päevakavaga. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kellaaja määramine veerandtunnise täpsusega. Kellaajast kinnipidamine: täpsus, hiline mine, selle tagajärjed. • Õpilase päevakava koostamine, õppimine, puhkus, vaba aja tegevused.
Inimene ja teave	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • leiab koostegevuses teavet koolistendilt ja kooli kodulehelt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Koolistend, kooli koduleht, ajakiri lastele, kuulutus ajalehes/stendil: teabeallikate kasutamine. Kirja saatmine.
Inimene ja töö. Inimene ja asjad	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab erinevaid ameteid; mõistab töö vajalikkust ja väärtuslikkust; • planeerib täiskasvanu abiga oma taskuraha kulutamist. 	<ul style="list-style-type: none"> • Töö, selle eesmärk ja tulemus: produkt, tasu. Pereliikmete tööd: tööde jaotus, koostöö koduses majapidamises. • Õpilase töö koolis, kohuse- ja vastutustunne töö tegemisel, tööarmastus. • Lapse taskuraha, selle otstarbekas kulutamine: lihtsamate ostude sooritamine. Raha kogumine.

		<ul style="list-style-type: none"> • Ostud toidupoes: ostja ja müüja suhtlemine, raha kasutamine lihtsamates tehingutes. Tehingud postkontoris.
Inimene, säästlikkus ja turvalisus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunneb koolielus ära konfliktsituatsiooni ning teab, mis juhtudel on vaja sellest täiskasvanule/õpetajale teatada; • sorteerib täiskasvanu suunamisel klassis ja kodus tekkivaid olmejäätmekäitumisi; • teab ja kirjeldab turvalise käitumise viise igapäevaelus (liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas). 	<ul style="list-style-type: none"> • Olmejäätmekäitumise tekkimine klassis ja kodus majapidamises: tegevused, nende tagajärjel tekkinud prügi. Jäätmekäitumise individuaalne käitlemine. • Liiklusmäärgid kodu ümbruses ja kooliteel: ülesanne, vajalikkus. Jalgrattaga (rulaga, rulliskudega) sõitmine ja ohud. • Tuleohutuseeskirjade järgimine lapse igapäevastes tegevustes. Käitumine tulekahju korral. Käitumine tulekahjuhäire korral. • Käitumine veekogude juures, basseinis, veekeskuses. • Käitumine metsas, loodusmatkal: loodussäästlik käitumine, käitumine eksimise korral.

5.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Käitumine ja suhtlemine	Õpilane:	<ul style="list-style-type: none"> • Õpitakse märkama, eristama ja mõistma igapäevaelu olukordi,

	<ul style="list-style-type: none"> • märkab ja mõistab erisusi oma ja kaaslaste tegevustes, arvamustes; • osaleb eri tüüpi dialoogides (teade – küsimus – vastus jne); • kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis; • kirjeldab ja analüüsib õpetaja suunamisel oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (soovid, põhjus-tagajärg). 	<p>sealhulgas ohuolukordi, verbaalseid ja mitteverbaalseid eneseväljendusviise, tundeid. Täiendatakse ühis- ja koostegevuse oskusi (sh hooliv ja teisi arvestav suhtlemine) ja viisaka käitumise oskusi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mina • Olulisemad isikuandmed, meeldivad ja ebameeldivad tegevused; sarnasused ja erinevused võrreldes eakaaslastega. • Suhtlemine • Enesetutvustamine dialoogis, arvestades vestluspartneri vanust (eakaaslane, täiskasvanu). Suhtlemine võõrastega; kellele milliseid isikuandmeid võib avaldada. Igapäevased suhtlussituatsioonid kodus ja koolis (positiivsed-negatiivsed ettepanekud, konfliktid jne): hindamine (tingimused, põhjus, tagajärg); suhtlemiseesmärkide mõistmine (käsk, korraldus, palve, keeld, teave jne). Vägivaldse (füüsiline, vaimne) käitumise äratundmine, käitumine ohvri ja pealtnägijana.
--	--	---

		<ul style="list-style-type: none"> • Abivalmidus • Vanad inimesed, nooremad kaaslased, erivajadustega inimesed: abivajaja märkamise ja abi pakkumine, abistamine. Abi vajaduse ja enda võimaluste hindamine abi pakkumisel.
Inimene ja tervis	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi, teab hoolitsemise tagajärki; • kirjeldab uimastite (alkoholi, tubaka) tarbimise mõju õppimisvõimele ja käitumisele; • selgitab meeleelundite ülesandeid ja tervishoidu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Selles vanuses on tähtis, et õpilane mõistaks ohu olemust ja selle tekkepõhjusti oma igapäevases keskkonnas ning omandaks oskused käituda ohutult ja turvaliselt. • Meeled* • Meeleelundite (nägemis-, kuulmis-, haistmis-, maitsemis-, kompimis- ja lõhnalund) ülesanded, tervishoid. Erivajadustega inimesed (meeleelundite kahjustuste tagajärjel), alternatiivsed suhtlemisvahendid. • Haigestumine ja selle ennetus • Enesetunde kirjeldus dialoogis arstiga (levinumad külmetus- ja nakkushaiguste tunnused), ravirežiimi järgimine. Haiguste ennetamine (tervislikud eluviisid). Tervisesport ja liikumine, sportimisvõimalused kodukohas, Eesti tuntumad

		<p>sportlased. Piisava une ja puhkuse vajalikkus.</p> <p>Valikud toitumisel.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Esmaabi • Esmaabi põletuse, külmumise, minestuse korral. • Uimastid • Tubakas, alkohol, narkootikumid (kanep); alkoholi ja tubaka mõju õppimisvõimele ja käitumisele. <p>„Ei“ ütlemine uimastitega seotud situatsioonides.</p>
Perekond ja kodukoht	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • jutustab tugikava abil pühade ja rahvakommete tähistamisest oma perekonnas; teab erinevaid rahvuskombeid; • mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust. 	<ul style="list-style-type: none"> • Õpetaja abiga saab õpilane aru pere ja koduga seotud teemadest, teadvustab laste ning vanemate vastastikuseid õigusi ja kohustusi. • Elu maal ja linnas, kodukoha eluolu • Levinumad tegevusvaldkonnad, ametid jms). Kodukoha rahvariided, rahvariide kandmine tänapäeval ja minevikus. Kodukoha tähtsamad traditsioonid (laulu- ja tantsupidu jms). • Perekond • Peretraditsioonid (pereliikmete ühised tegevused, peretraditsioonide määratlemine ühisvestluses, sarnasused-erinevused kaaslastega). • Pühad ja kombed

		<ul style="list-style-type: none"> • Ülestõusmispühad, karjalaskepäev, jüripäev, hingedepäev.
Inimene ja aeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab oma kohustusi ja vastutust seoses õppetööga. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aeg • Aja määramine minutilise täpsusega, kellaaja kahesugune määramine (toetudes ööpäeva osadele). • Ajakava • Päeva ja nädala ajakava, vaba aja tegevuste mitmekesisus (positiivsed ja negatiivsed harjumused päevakavas: ajakulu, valikute tegemine jne).
Inimene ja teave	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • otsib õpetaja juhendamisel teavet teatmeteostest või internetist; • teab, kuidas suhelda sotsiaalmeedias; • teadvustab reklaamide eesmärke. 	<ul style="list-style-type: none"> • Meediakanalite nimetamine, õpilasele suunatud reklaamide analüüsimine ja teabeallikate juhendatud kasutamine. • TV-kava Sisu, eakohased saated, telesaadete hulgast valikute tegemine. • Infootsing Pilt-teatmeteosed, internet: kooli kodulehekülg (teabeallikate kasutamine). • Reklaam

		Reklaamide sisu ja eesmärk.
Inimene ja töö. Inimene ja asjad	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust. 	<ul style="list-style-type: none"> Töö teema (sh palk, mõistlikud kulutused, säästude kogumine) on lihtsustatud õppel olevate laste tulevases elus toimetuleku jaoks äärmiselt oluline teema. Palgatöö analüüsil tuleb rõhutada, et paljud oskused, mis tulevad kasuks töö leidmisel ja tööl püsimisel, kujundatakse juba koolis (püsivus, kellaegadest kinnipidamine, vajalike ülesannete õigeaegne sooritamine, sh kodutööd). Palgatöö Palgatöö, selle tulemus ja eesmärk, ametis püsimise üldised tingimused (võrdlus õpilase käitumisega koolis). Kulutused peres Kulutused peres lapse heaolu eest hoolitsemisel (lapse põhivajadused ja soovid, pere majanduslike võimalustega arvestamine jms), asjade väärtus sõltuvalt nende vajalikkusest. Raha hoidmine ja kogumine Raha hoidmise viisid: hoiukarp, pank. Raha kogumine.

Inimene, säästlikkus ja turvalisus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis; • kirjeldab vee ja elektri säästliku tarbimise võimalusi kodus ning koolis; • nimetab olmejäätmete käitlemise viise kodus majapidamises; • kirjeldab ja teadvustab pürotehnika jt ohtlike ainete väärkasutusega kaasnevat tagajärki. 	<ul style="list-style-type: none"> • Säästlik tarbimine Vee ja elektri säästlik tarbimine koolis ja kodus. • Jäätmete liigiti kogumine Olmejäätmete (tava-, taaskasutatavad, ohtlikud jäätmed) käitlemine kodus majapidamises (prügi sorteerimine ja ärapaigutamine, kogumispunktid, jäätmete kompostimine). • Ohutu käitumine Liiklusõnnetuste peamised põhjused, liiklusõnnetusest teatamine ja abi kutsumine. Pürotehnika (ost-müük alaealistele, kasutamine). Pommiähvarduse tegemisega kaasnevad ohud ja tagajärjed, käitumine pommiähvarduse korral.
------------------------------------	---	---

6.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Suhtlemine eakaaslaste ja täiskasvanutega	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast ja kohatut käitumist/suhtlemist; 	<ul style="list-style-type: none"> • Miks ja kuidas suhtleme: rääkimine ja kuulamine. Pinged-konfliktid, arusaamatused, nende vältimine ja lahendamine. Valetamine, hädavale, süüteo ülestunnistamine, vabandamine. Iseseisvus.

	<ul style="list-style-type: none"> • analüüsib ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (käitumise eesmärk, põhjus–tagajärg suhe); • kasutab tuttavates olukordades suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist lähtuvalt erinevaid väljendusviise; • mõistab vabandamist kui oma süüst/eksimusest arusaamist ja kahetsemist. 	<ul style="list-style-type: none"> • Suhtlemine vastassugupoolega (tähelepanu köitmine, tunnete verbaalne ja mitteverbaalne väljendamine). • Reageerimine (eba)meeldivatele ettepanekutele. Suhtlemine sotsiaalvõrgustikes, enda kohta edastatava infoga seotud turvalisus ja ohud. • Miks me suhtleme? • Kuidas me suhtleme? Rääkimine ja kuulamine • Kuidas inimesi mõjutada? • Suhtlemine sõpradega ja “sõpradega” • Mina arvan nii! • Ütlen EI! • Arusaamatused ja tülid • Valetamine • Süüteo ülestunnistamine ja vabandamine • Olen iseseisev • Suhtlemine eakaaslaste ja täiskasvanutega
Mina ise	Õpilane:	<ul style="list-style-type: none"> • Minapilt, minu võimed ja oskused, huvitegevus. Õppimine ning mis segab õppimist. Inimeste sarnasused ja erinevused. Enesehinnang.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab ja hindab plaanile toetudes oma huvisid ja toimetulekut koolis (õnnestumised, raskused jms). 	<ul style="list-style-type: none"> • Mina-pilt ehk kes ma olen • Minu võimed ja oskused • Huvitegevus • Mis segab õppimist? • Inimeste sarnasused ja erinevused • Enesehinnang • Suhtlemine iseendaga
Inimese tervis	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab inimese organismi üldist ülesehitust, tunneb joonisel inimfiguuris ära elutähtsad organid; • nimetab ebatervisliku toitumise võimalikke tagajärgi, oskab valida erinevate toitade hulgast tervisele kasulikke; • kirjeldab uimastite mõju organismile ja käitumisele. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sissejuhatus inimese anatoomiasse lähtuvalt elundite funktsionidest. • Toidu- ja toitained. Toiduainete pakendiinfo (eri toitainete sisaldumine; parim enne jms). Kiirtoit – populaarsuse põhjused, mõju inimese organismile. Üle- ja alatoitumine (dieetid ja näljutamine), selle mõju tervisele. • Esmaabi (toidu- jms) mürgituse, looma- ja putukahammustuse korral. • Uimastite (sh alkoholi ja tubaka) mõju organismile, käitumisele. Energiajoogid. • Inimese keha. Tugi- ja liikumiselundkond. Nahk. Närvisüsteem. Vereringeelundkond.

		Hingamiselundkond. Seedeelundkond. Erituselundkond.
Inimese areng	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> teab murdeeaga seotud muutusi inimese kehas ja käitumises, mõistab arengu individuaalsust. 	<ul style="list-style-type: none"> Murdeiga, muutused tüdrukute ja poiste organismis. Erinev arengutempo ja muutuste aktsepteerimine. Poiste ja tüdrukute hügieen, ravikosmeetika vajadus ja kasutamine. Muutused tüdrukute ja poiste käitumises, sh suhtlemises; sobivad ja ebasobivad käitumismallid.
Inimese välimus	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> hooldab oma välimuse eest ja valib olukorrale vastavad rõivad. 	<ul style="list-style-type: none"> Riietumine (olukorrale ja kehaehitusele sobiva riietuse, jalanõude valik, noortemood – riietusesemete otstarbekus). Riiete ja jalanõude puhtus-korrashoid: pesemis- ja hooldusvahendite kasutamine, keemiline puhastus. Juuste igapäevane hooldamine: hooldusvahendid, suhtlemine juuksuriga. Küünte hooldamine, maniküür, pediküür.
Inimene ja kodu	Õpilane:	<ul style="list-style-type: none"> Kodu ja koduümbus (kirjeldus, soovid muudatuste osas; igapäevane korrashoid). Suurpuhastus kodus

	<ul style="list-style-type: none"> • koostab õpetaja juhendamisel kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani (tööde järjekord, vahendid, tööjaotus). 	<p>(tööde järjekord, jagamine pereliikmetega, vahendid).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Külaskäik ja külaliste vastuvõtmine (suulise ja kirjaliku kutse saamine, ettevalmistused sõltuvalt küllakutsest, külas viibimine). Kodukoha (ja Eesti riigi) tuntud inimesed, nende tegevusalad, elukutsed (seos päevakohaste sündmustega). Kodukoha ettevõtted ja nende toodang, töötajate ametid.
Inimene ja teave	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hangib õpetaja juhendamisel teavet kaaslastelt (küsimuste esitamine) ja eriliigilistest tekstidest (internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid); • oskab kasutada kodukoha ühistranspordi sõiduplaane; • mõistab telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbeka kasutamise vajalikkust ning teab võimalikke riske. 	<ul style="list-style-type: none"> • Olulisemad päevauudised, nende edastamine kaaslastele. • Teatmeteosed, Internet (kodukoha tuntumate paikade ja inimeste kohta lühiinfo hankimine ja edastamine koostegevuses). • Transport kodukohas, kodukoha ümbruses (orienteerumine sõiduplaanides, teabe hankimine; sõidusoodustused). • Telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbeka kasutamise vajalikkus, teab võimalikke riske.

Inimene, säästlikkus ja turvalisus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab kodukeemia ja ravimite väärkasutuse tagajärgi ja selle ennetamise võimalusi; • kirjeldab peamisi tule- ja veeohutuse nõudeid ning käitumisstrateegiaid vastavate õnnetusjuhtumite korral. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kodukeemia kasutamine (WC, vanni, pliidi ja akna puhastamine), piktogrammide pakendil, kodukeemia väärkasutuse võimalikud tagajärjed. <p>Tulekahju tekkimise oht koduses majapidamises: ohuolukorra hindamine, tulekahju kustutamine (esimeste tulekustutusvahendite kasutamine, hädaabi).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ohutusnõuded ujumisel ja veesõidukite kasutamisel, päästevahendite kasutamine.
------------------------------------	---	---

7.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Mina ise	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3–4), oskab õpetaja suunamisel nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi; • teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3–4), oskab õpetaja suunamisel 	<ul style="list-style-type: none"> • Mina-pilt: positiivsed ja negatiivsed iseloomuomadused, sarnasused ja erinevused kaaslastega; negatiivsete omaduste parendamisvõimalused. • Enesehinnang (erineva enesehinnanguga inimeste käitumine, minu ja kaaslaste reageeringud kiitusele, laituksle, õnnestumisele, ebaõnnestumisele jms; hinnangud reageeringutele, käitumisele; võimalikud lahendused).

	<p>nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi;</p> <ul style="list-style-type: none"> kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms). 	
Suhtlemine eakaaslaste ja täiskasvanutega	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> selgitab ja kaitseb õpetaja suunamisel oma seisukohti, mõistab suhtluspartnerite seisukohtade võimalikku sarnasust ja erinevust, oskab reageerida kohatule käitumisele; kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms); järgib viisakusreegleid, teeb kaaslastele ettepanekuid, vastab nii positiivsetele kui ka negatiivsetele ettepanekutele situatsioonile 	<ul style="list-style-type: none"> Suhtlussituatsioonide kirjeldamine oma ja teise positsioonilt; suhtluspartneri soovide, kavatsuste variatiivsed väljendusviisid; hinnang suhtluspartnerite käitumisele (motiivid, tingimused, tulemused); eriarvamused (oma seisukohtade selgitamine ja kaitsmine, nõustumine kaaslasearvamusega); konfliktide lahendamise võimalused. Suhtlussituatsioonid ja -strateegiad: agressiivne ennastkehtestav ja alistuv käitumine; süüdistamine, kriitika; ironia, must huumor. Arusaamatused ja konfliktid kodus, sõprade vahel. Iseloomujooned ja käitumine, mida sõprades, sh vastassugupoole hinnatakse. Noormehe ja neiu omavaheline suhtlemine (kaaslane kinos, teatris,

	<p>vastavaid moraalinorme ja käitumisreegleid arvestades;</p> <ul style="list-style-type: none"> • väärtustab (lähi)suhetes sallivust, hoolivust, abistamist ja lugupidamist; • koostab oma tegevuste kohta nädalaplani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine). 	<p>peol: kutsumine, nõustumine ja keeldumine, alternatiivsete ettepanekute esitamine, kaaslasega arvestamine jne).</p>
Seksuaalsus ja lähedus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab, kust leida infot noorte nõustamisteenuste kohta; • väärtustab (lähi)suhetes sallivust, hoolivust, abistamist ja lugupidamist; • oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpitu situatsioonides hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist. 	<ul style="list-style-type: none"> • Armumine. Sõprus, armumine, armastus, käimine. Oma tunnete väljendamine, tunnetest rääkimine, lähedus, aja koosveetmine, ühised tegevused. • Seksuaalsuse trepp ja arengu individuaalsus. • Seksuaalsuhted: partnerite valmisolek, seksuaalsuhtest keeldumine, selle edasilükkamine; vastutus seoses seksuaalelu alustamisega, noorte nõustamisteenused. • Mittesobilik seksuaalne käitumine, ahistamine, käitumine seksuaalse ahistamise korral. • Kutse esitamine ning ebameeldivale kutsele vastamine.

Minu tervis	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab, kuidas hoolitseda oma tervise eest (toitumine, kehaline aktiivsus, puhkamine, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, arstiabi); • oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpituatsioonis hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist; • hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning erinevatest infoallikatest; edastab kaaslastele teavet (abiks kavapunktid). 	<ul style="list-style-type: none"> • Minu toiduvalik ja seda mõjutavad tegurid, mitmekesise toidu tähtsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana (kehalise aktiivsuse vormid, võimalused koolis, kodukohas). Arsti (kiirabi, perearsti, hambaarsti) poole pöördumine (registratuur, vestlus vastuvõtul, konsultatsioon telefoni teel). • Tuntumad ravimtaimed (korjamine, säilitamine, apteegist ostmine; kasutamine). Enamlevinud nakkushaigused, nende levimise viisid, HIV ja AIDS. Esmaaabi mao- ja puugi hammustuse korral. • Uimastite tarbimise enamlevinud põhjused noorte hulgas. Käitumine uimastitega seotud olukordades, abi kutsumine.
Töö ja raha	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mõistab ja oskab kirjeldada töö tähtsust (tulemus, eesmärk, tingimused); • oskab nimetada oma pere olulisemaid sissetuleku- ja kuluallikaid; 	<ul style="list-style-type: none"> • Töö lapse ja täiskasvanu elus (tööde liigid, töö tulemus, eesmärk, tingimused; kohusetunne ja vastutus tulemuste eest). Minu pere sissetulekud (palk, tootmine, toetused). Minu pere väljaminekud (eluase, toit, riided, transport, meelelahutus).

	<ul style="list-style-type: none"> • teab jäätmete individuaalseid ja ühiskondlikke käitlemisvõimalusi ja -viise; oskab jäätmeid sorteerida. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jäätmekäitus maal ja linnas (era- ja kortermajad; prügilad). Prügi käitlemist reguleerivad • piktogrammide pakenditel. Reklaampakkumised (telefoni teel pakutavad kaubad teenused; reklaamlehed postkastis jms), nõustumine, keeldumine.
Arukas tarbimine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab sidepidamise viise tänapäeval ja minevikus, kasutab otstarbekalt tänapäevaseid sideteenuseid (e-kirjavahetus, telefon, internet, sotsiaalmeedia); oskab kirjutada e-kirja; • teadvustab internetisuhtluses valitsevaid ohte ning mõistab, millist informatsiooni enda ja teiste kohta on sobilik ja turvaline avaldada; • oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpituatsioonis hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist. 	<ul style="list-style-type: none"> • Isikut tõendav dokument (ID-kaart, pass), selle muretsemine ja kasutamine. Isikuandmete turvaline hoidmine. Enda ja teiste kohta info edastamine Internetis, sellega kaasnedavad võivad ohud ja ohtude vältimine. Kirjavahetus (kirja saatmine Eesti piires ja välismaale; tähtis kiri; e-kiri, e-kaart; kirjavahetus tänapäeval ja minevikus). • Telefon (telefoniraamatu kasutamine; infotelefon; sidepidamine tänapäeval ja minevikus). Hädaabi kutsumine erinevate õnnetusjuhtumite korral. Juhtumid, kus tuleb pöörduda politseisse.

Teave ja infovahetus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koostab oma tegevuste kohta nädalaplaani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine); • hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning erinevatest infoallikatest; edastab kaaslastele teavet (abiks kavapunktid). 	<ul style="list-style-type: none"> • Eestimaal elavad teised rahvused; kultuurilise mitmekesisuse rikastav roll, sallivus teiste rahvuste ja kultuuride suhtes. • Oma tuba: toa plaan, toa sisustamine ja korrashoid. Kodu kaunistamine tähtpäevadeks (seos peretraditsioonidega). • Vaba aja ja tegevuste planeerimine (võimalused ja pakkumised kodukohas ja lähiümbruses jne), tegevuste mitmekesisus. Matk, ekskursioon kodukohas, koduümbruses (planeerimine koostegevuses: info otsimine vaatamisväärsuste kohta, valikute tegemine, ettevalmistuste planeerimine (sh reisikoti pakkimine); kirjalik meelespea kaaslastele; plaani tutvustamine ja põhjendamine jms). • Noorteüritused, -peod (kodused peod; kooli-, linna- jm peod: käitumine, riskid). Peo praktiline planeerimine sünnipäeva ja klassiõhtu näitel. • Reisimine, erinevad transpordivahendid, hääletamisel (eelised võrreldes ühistranspordiga, riskid).
----------------------	---	---

8.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Käitumine rühmas	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arvestab ühistegevuses suhtluspartnerite erinevate (sh vastandlike) arvamustega; • annab hinnangu oma ja kaaslaste käitumisviiside kohasusele situatsioonis; pakub õpituatsioonis lahendusi; • teab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rühmakäitumine: Erinevad rühmad ja rollid. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.
Lähisuhted ja perekond	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • väärtustab lähisuhteid, oskab kontakti luua ning teab, kuidas suhteid hoida; tunneb ära lähisuhtevägivalla; • teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid (sh rasedusest hoidumine) ja mõistab 	<ul style="list-style-type: none"> • Noormehe ja neiu omavaheline suhtlemine. Ajutised ja püsivad suhted, suhte loomine ja hoidmine, vastastikune usaldus, suhet kahjustavad faktorid, lahkuminek. • Seksuaalsuse olemus ja arengu individuaalsus, seksuaalvähemused. Seksuaalkäitumine ja vastutus: sobiv ja lubamatu seksuaalkäitumine, soovimatu raseduse vältimine; sugulisel teel

	<p>seksuaalelu alustamisega seotud vastutust; eristab lubatud ja lubamatut seksuaalkäitumist;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab oma emotsioone ja teab erinevaid võimalusi emotsioonide reguleerimiseks. 	<p>levivad haigused (levimine, mõju tervisele, ravi, ennetamine); nõustamisteenused.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lapsevanemaks saamine: füüsiline ja sotsiaalne küpsus. • Peremudelid (perekond, üksikpered, kasu- ja hoolduspered): pereliikmete roll perekonnas (vrdd minevikuga), kohustused ja vastutus. Nooremate õdede-vendade eest hoolitsemine, nendega tegelemine, sh mängimine.
Tervise hoidmine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab peamisi tervist tugevdavaid ja toetavaid tegureid; teab ja oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse terviselega; • teab tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus; • kirjeldab oma tervislikku seisundit, oskab pöörduda abi saamiseks arsti poole 	<ul style="list-style-type: none"> • Tervise füüsiline, vaimne, sotsiaalne ja emotsionaalne aspekt. Tervisenäitajad. Tervisliku eluviisi komponendid, endale sobiliku tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse leidmine. Südame-veresoonkonna haiguste ja pahaloomuliste kasvajat põhjuste ning ennetamine tervisliku eluviisiga. Tervist hoidvate valikute tegemine. • Inimese elukaar ja selle perioodid, põhivajadused eluperioodidel (põhivajaduste rahulda(ma)tus, mõju inimese käitumisele, suhtlemisele, tundemaailmale). Arstiabi kodukohas (lähinaabrus): meditsiiniuasutused ja nende

	<ul style="list-style-type: none"> • (registreerimine vastuvõtule, kojukutse, hädaabi); • teab, mida tähendab ravikindlustus ning oskab nimetada tervishoiuteenuseid; • teab ja leiab olulisi infoallikaid terviseteabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses; teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole. 	<p>otstarve; perearst ja eriarstid, kojukutse telefoni teel; tervisekindlustus; tervise- ja puhkekeskused. Tervishoiu ja sotsiaalsüsteem Eestis.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koduapteek (sisu, kasutamine, ravimipakendi teabeleht). Esmaabi lämbumise, põrutuse korral. Väsimus, stress, depressioon (tundemärgid, nõustamis- ja kriisiabi). • Tervisealased infoallikad, nende kasutamine ja usaldusväärsus. Kaitsesüstimine haiguste ennetamise eesmärgil (lastehaigused, gripp, puugihammustustega kaasnevad haigused); kaitsesüstimine enne välisreise. Allergia: peamised allergiaallikad, allergilised reaktsioonid, meditsiiniline abi.
Riskikäitumine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab ja leiab olulisi infoallikaid terviseteabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses; teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole; 	<ul style="list-style-type: none"> • Toimetulek vägivallaga (vägivalla vormid, vägivallast hoidumine, vägivallaga toimetulek, hinnang individuaalsele ja rühmakäitumisele; nõustamis- ja kriisiabi kodukohas). Kuriteo ohvriks langemine, pöördumine õiguskaitseorganite poole. • Seksuaalvägivald, valehäbi, ohvriabi. Uimastid ja kuritegevus; uimastitega seotud seaduste

	<ul style="list-style-type: none"> mõistab riskikäitumisega kaasnevat ohtusid liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel. 	<p>põhipunktid. Uimastite tarvitamisega seotud tervise-, sotsiaalsed ja juriidilised riskid; sõltuvuse kujunemine. Käitumine uimastitega seotud situatsioonides, esmaabi.</p>
Inimene ja välimus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> hooldab oma riideid eest ja valib olukorrale sobiva riietuse; teab riideid hooldusmärkide tähendusi. 	<ul style="list-style-type: none"> Eakohane igapäevane ja pidulik riietus, aksessuaarid (nt koolilõpupidu); taaskasutus. Rõivaste ja jalatsite hooldus: hooldusmärgid.
Inimene ja teave	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> teab ja leiab olulisi infoallikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> Kohalik ajaleht. Eestis ilmuvad ajalehed ja ajakirjad; ajakirjanduse tellimine. Uudisteportaalid internetis, internetis leiduva informatsiooni varieeruv kvaliteet.
Inimene, asjad, raha	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> teab erinevaid panga- ja e-teenuseid ning vastavaid veebikeskkondi. 	<ul style="list-style-type: none"> Arve avamine pangas; hoiuse igapäevane kasutamine (sularahaautomaat jne). Maksete liigid koduses majapidamises, maksete tasumise võimalused, täpsus. Igapäevased sisseostud: ostukoha valik (kauplus, turg jms); kulude planeerimine päevaks, nädalaks; ostutoimingud. Ühiskondliku toitlustamise asutused (menüü, arve, käitumisetikett (sh kaaslase

		<p>kutsumine); toidu kojutellimine).</p> <p>Kataloogikaubandus (tellimine, riskid, kauba tagastamine).</p>
Edasiõppimise võimalused	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teadvustab oma võimete, teadmiste ja oskuste tugevaid ja nõrku külgi; • teab sobiva elukutse omandamise võimalusi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eneseanalüüs (töölased huvid, võimed, oskused, isiksuseomadused). Jätkuõppevõimalused (erialad, õppeasutused).

9.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Lähisuhted	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • valib suhtlemisviisi vastavalt olukorrale ja kasutab asjakohaseid suhtlemise osaoskusi (kuulab vestluspartnerit, esitab küsimusi, selgitab oma seisukohti, otsib lahendust erimeelsustele, tunnistab oma eksimusi); • hindab oma ja kaaslaste käitumise vastavust ühiskonnas kokkulepitud normidele ja reeglitele; 	<ul style="list-style-type: none"> • Lähisuhted, suhete alustamine ja hoidmine, vastutus ja austus. Kooselu, abiellumine ja pere loomine. • Raseduse planeerimine; loote areng; loote ja ema tervist hoidev käitumine. Lapse sündimine: ettevalmistused imiku hooldamiseks; sünnijärgsed kohustused (nimepanek, tervisekindlustus, meditsiiniline kontroll jms); kohaliku omavalitsuse ja riiklikud toetused. Lapse saamisega seotud (lisa)kulutused (peamised kuluartiklid lapseas),

	<ul style="list-style-type: none"> • teab erinevaid peremudeleid ning kirjeldab pereliikmete rolli ja vastutust perekonnas; • teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet; • mõistab lapse saamisega seotud vastutust, kirjeldab lapse arengut ja vanemate rolli lapse kasvamisel; teab peamisi pere ja laste elu reguleerivad seadusi ja sotsiaaltoetusi. 	<p>lapse hooldamisele kuluv aeg. Puudega laps.</p> <p>Imikuja lapsega (peamised arengutingimused, suhtlemine lapsega, lapse õigused (alus)haridusele). Lapse arendamine-õpetamine (eakohased mänguasjad, raamatud jms).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Peretülid ja –vägivald (tagajärjed, lahendused, valehäbi, nõustamis- ja kriisiabi). • Uimastite tarbija perekonnas: mõju majanduslikule olukorrale, suhetele. Kohalikud ja üldriiklikud nõustamis- ja ravivõimalused. • Lahutus, lahuselava vanema kohustused lapse kasvatamisel.
Eelarve planeerimine	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab planeerida raha teenimise ja kulutamise seotud tegevusi; • teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (tervishoiusüsteem, maksud jm); 3) oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pere sissetulekud (palk, toetused). Igapäevaste kulutuste planeerimine (eluase, toit, riietus, transport, vaba aeg); kulutuste kasv perekonna suurenemisel (sh lemmiklooma võtmisel). • Suurte väljaminekute planeerimine (soovid, võimalused, riskid: raha säästmine ja hoiustamine, järelmaks, krediit, laen, liising). Kaupade-teenuste garantii (müüjalt teabe hankimine, garantii võimaluste-tingimuste kohta).

<ul style="list-style-type: none"> • Eluase 	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadusi, võimalusi, ohtusid ja kohustusi; • oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid. 	<ul style="list-style-type: none"> • Eluaseme liigid, eluaseme otsimine, arvestades pere vajadusi ja võimalusi (müügikuulutused, kinnisvarafirmad). • Üürileping, selle tingimused (üürniku õigused ja kohustused, „halva” lepingu oht). Eluaseme sisustuse planeerimine: hädavajalik sisustus, sisustuse hankimise (ostude) järjekord, ratsionaalne paigutus, kujundusdetailid. Eluaseme, olmetehnika soetamine, hooldus ja remont: teabe hankimine võimaluste, tingimuste ja abiteenuste kohta (müüja, telefoniraamat, kasutusjuhend jne).
<p>Karjääri planeerimine</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • hindab nõustaja suunamisel oma võimeid, teadmisi, oskusi, jätkuõppe võimalusi ja tingimusi ning teeb enda jaoks sobiva karjäärivaliku; • teab oma peamisi õigusi ja kohustusi töötajana, nimetab info ja abi saamise võimalusi tööõigusega seotud küsimustes; 	<ul style="list-style-type: none"> • Jätkuõppevõimalused, valikute tegemine, arvestades huvisid, võimeid ja majanduslikke võimalusi (transport, elamiskulud jms); kutsenõustamine. Kohalik tööhõiveamet, tööturuteenused töötajale, töötus. • Töötaja põhilised õigused ja kohustused, lepinguta töötamisega kaasnevad riskid ja tagajärjed, ümbrikupalk. Abi leidmine tööõigusega seotud küsimustes.

	<ul style="list-style-type: none">• mõistab lepinguta töötamise ja ümbrikupalgaga seotud riske ja negatiivseid tagajärgi; tunneb töö otsimisel ära inimkaubandusele viitavad märgid;• oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid.	<ul style="list-style-type: none">• Inimkaubandus: tööorjus ja prostitutsioon, ohvriks sattumise põhjused, inimkaubandusele viitavad märgid (kuulutuses, tööpakkuja käitumises), ohtude teadvustamine, käitumine ohvriks sattumise korral, ohvriabi.
--	--	--

ÕPPEAINE NIMETUS: AJALUGU (LIHTSUSTATUD ÕPE)

Õppeaine kirjeldus, eesmärk:

Ajaloo õpetamine põhikoolis kujundab õpilastes huvi ajaloo vastu. See hõlmab arusaamist sündmustest ja muutustest oma lähikonna ning inimkonna ajaloos ja aja kulgemise seaduspärasustest. Õpetus algab õpilase ja tema pere elukäigu seostamisest kodukoha ja Eesti ajalooga. Aine käsitlemine aitab luua teadmist, et iga inimene on osa ajaloost ning et ajalugu mõjutab igaüht. Õpetamine põhineb kontsentrisuse printsiibil, toetudes ajateljele ning lähtudes varemõpitust.

Õppeaine eesmärgid on:

- tekitada huvi oma pere, kodukoha ja kodumaa mineviku vastu;
- laiendada ainealaseid teadmisi;
- suunata aduma inimeste eluolu muutumist läbi aja;
- suunata mõistma aja kulgemise seaduspära;
- arendada lugemis- ja kirjutamisoskust;
- laiendada sõnavara;
- arendada oskust küsida vajadusel abi ja selgitusi;
- õpetada mõistma enda kui kodaniku rolli ühiskonnas ning oma õigusi ja kohustusi.

Ajalooõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu; teab, et minevik on olnud muutuv ja väga mitmekesine;

- 2) omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
- 3) kirjeldab abivahendite toel olulisi ajaloosündmusi, inimeste eluviisi ja tegevusalasid õpitud ajastutel;
- 4) teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi; teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
- 5) nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna, kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
- 6) teab ja väärtustab kombeid ning traditsioone oma kultuuris; väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 7) leiab infot eri teabeallikatest, oskab hinnata erinevate teabeallikate usaldusväärsust.

Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa:

Õppetegevus 6.–7. klassis

6. klassis algav ajaloo õppimine võimaldab õpilastel suhestuda minevikuga. Ajalooõpetuses lähtutakse õpilasest kui ajaloos osalejast. Õpilasel kujundatakse arusaam, et ajalugu on ka tema enda lugu. Toetatakse õpilase isiklikele kogemustele ning eelnevatele teadmistele ja kujutlustele, kesksel kohal on nende aktualiseerimine ja süstematiseerimine. Ajalooga tutvumine algab enamasti õpetaja suunamisel ja juhendamisel, kasutatakse praktilisi õpiülesandeid (nt vanematelt ja vanavanematelt teabe kogumine oma pere ja suguvõsa kohta).

Korraldatakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, vaadatakse õppefilme. Õppetegevuse käigus omandatakse mitmesuguseid oskusi (küsimuste esitamine, teabe hankimine, eneseväljendamine), arendatakse koostööoskusi ja kujutlusvõimet. Ajalootunnis kasutatavad õpitemeetodid (lugemine, küsimustele vastamine, arutlemine, jutustuse kuulamine, ümberjutustamine) toetavad õpilaste psüühiliste protsesside ja

kõne arengut, sealhulgas sõnavara rikastumist. Uut teemat käsitlema asudes selgitatakse välja õpilase eelteadmised ja laiendatakse sõnavara, et vältida võimalike väärkujutluste kinnistumist ja uute kujunemist. 6. klassis omandatakse teadmisi õpilase lähiümbruse kohta, 7. klassis keskendutakse juba laiemalt Eesti ajaloo ja üldajaloo õppimisele.

Õppetegevus 8.–9. klassis

8. ja 9. klassis keskendutakse Eesti ajaloo seostele Euroopa ja maailma ajalooga. Euroopas ja maailmas toimunud sündmusi käsitletakse eeskätt Eesti ajaloo paremaks selgitamiseks ja ilmestamiseks. Rõhutatakse, et Euroopas toimunud sündmused on tugevasti mõjutanud Eestis toimunud sündmusi (sõjad, revolutsioonid, tootmissuhete muutused jms). Ajalooõpetuse puhul seni olulisena rõhutatud põhimõtetele lisandub 8.–9. klassis tähelepanu pööramine otsestele ja kaudsetele põhjuslikele seostele. 8. klassi ajalooõpetuses on oluline tuua selgelt esile seosed varem õpituga, 9. klassis on põhitähelepanu lähiajaloo sündmustel, kuna just neil on igapäevaelus kõige tajutavam mõju õpilasele, tema perele/suguvõsale ja keskkonnale.

Kesksel kohal on õpetaja ja õpilase koostöö. Õpilane vajab õpetaja tuge ja juhendamist põhikooli lõpuni. Arvestades õpilaste lugemiskõhvi, loetakse teksti klassis ühiselt ning analüüsitakse seejärel loetut õpetaja suunamisel, et tagada selle mõistmine. Peale uute mõistete omandamise on olulisel kohal ka sõnavara laiendamine üldisemalt.

Põhikooli lõpuni on vajalik näitlikustamine, teavet ei saada ainult õppetekstidest, vaid ka teistest allikatest (õpetaja jutustus, õppefilm, kaardid, fotod jne). Suur osa näitlikustamisest toimub teabe- ja sidetehnikavahendite toel. Õppe raames tehakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, näidatakse filme, mis kajastavad minevikus toimunud sündmusi jne.

Kooliastme teadmised, oskused ja hoiakud:

II kooliaste	Õpilane: 1) tunneb huvi oma pere, kodukoha ja kodumaa vastu;
---------------------	---

	2) mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloo jaotamist ajastuteks; 3) tajub eluolu ja esemelise keskkonna muutumist läbi aja; 4) teab, kuidas muutus inimeste eluolu muinasajal; 5) teab mõnd olulist ajaloolist isikut ja tema rolli ajaloos.
III kooliaste	Õpilane: 1) teab, kuidas on läbi ajaloo muutunud eestlaste eluolu ja esemeline keskkond; 2) teab mõningaid Eesti ajalugu mõjutanud sündmusi Euroopa ja maailma ajaloos; 3) teab uusaja ja lähiajaloo sündmusi Eesti ajaloos; 4) mõistab oluliste isikute rolli Eesti, Euroopa ja maailma ajaloos; 5) mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloosündmuste täpset dateerimist; 6) teab Eesti Vabariigi valitsemiskorda ja seda, kuidas riik toimib; väärtustab oma kodumaad ja selle kodanikuks olemist.

Õpitulemused ja õppesisu klassiti:

6.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Sissejuhatus	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> Mõistab, et ajalugu on lugu erinevatest aegadest; 	<ul style="list-style-type: none"> Mis on ajalugu? Ajaarvamine. Mida me minevikust mäletame? Suguvõsa ajalugu.

	<ul style="list-style-type: none"> • mõistab, et ajatelg kujutab aja kulgemist ning oskab sellele märkida oma sünniaja ning käesoleva aasta • näitab perepilte ja räägib oma pereliikmetest; • nimetab oma lähisugulasi ja teab nende ameteid; • oskab nimetada seiku oma lapsepõlvest ja räägib oma kodust; • koostab oma pere sugupuu; • saab eluliste näidete varal aru mõistete "sugupuu", "põlvkond" ja "esivanemad" tähendusest; • peab oluliseks põlvkondade vahelisi sidemeid ja hindab teadmisi oma sugulaste kohta; • mõistab, et möödunud sündmused nii tema enda elus kui ka ümbritsevas maailmas ongi ajalugu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Minu suguvõsa.
Meenutused kui ajalooallikad	Õpilane:	<ul style="list-style-type: none"> • Vanemate (ema, isa) lapsepõlve aegne elu maal. • Vanemate lapsepõlve aegne elu linnas.

	<ul style="list-style-type: none"> ● oskab nimetada sarnasusi ja erinevusi enda vanemate ning vanavanemate lapsepõlve vahel; ● oskab nimetada sarnasusi ning erinevusi linna- ja maainimeste elus tänapäeval ja minevikus; ● oskab võrrelda koolielu tänapäeval ja minevikus; ● oskab võrrelda inimeste toitumis- ja riietumisvõimalusi minevikus ja tänapäeval. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Vanavanemate elu maal nende noorusajal. ● Vanavanemate elu linnas nende noorusajal. ● Kool läbi aegade. ● Toit inimeste elus eri aegadel. ● Eri ajastute inimeste rõivad.
Kirjalikud ja esemelised ajalooallikad	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Uurib ja iseloomustab mõnd vana eset ning võrdleb seda tänapäevasega; ● nimetab olulisemaid Eesti/kodukoha muuseume; ● teab, milleks on muuseumid vajalikud ja mida seal eksponeeritakse; ● nimetab ja eristab ajalooallikaid; ● teab, milleks arhiivid on vajalikud ja mida seal säilitatakse; 	<ul style="list-style-type: none"> ● Vanad asjad jutustavad minevikust, muuseum. ● Kirjalikud ajalooallikad, arhiiv. ● Vanad ehitised jutustavad minevikust. ● Rehetare. ● Ajaloo jäljed maastikul ja maapõues. ● Raamatud räägivad ajaloost. ● Filmid räägivad ajaloost.

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab kodukoha vanemaid hooneid/linnamägesid/kalmistuid; • võrdleb tänapäevaseid ja vanu hooneid ning elamistingimusi; • teab, et maapõuest võib leida esemeid, ehitisi ja säilmeid, mis annavad ajaloo kohta teavet; • oskab nimetada mõningaid eesti filme ja raamatuid, mis käsitlevad ajaloosündmusi. 	
Kodukoht läbi aegade	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, millised leiud viitavad esmasele inimasustusele; • teab üldist inimeste eluolust eri ajastutel (elukoht, eluviis, tegevused); • oskab võrrelda tänapäevast ja vanavanemate lapsepõlveaegset kodukohta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Esimesed märgid inimasustusest Eesti aladel. • Kodukoht muinasajal. • Kodukoht keskajal. • Kodukoht vanavanemate lapsepõlves. • Eluolu kodukohas kaasajal. • Kordamine.

7.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Muinasaeg	Õpilane:	<ul style="list-style-type: none"> • Ajaarvamisest.

	<ul style="list-style-type: none"> • joonistab ajatelje ning märgib sellele erinevad ajastud; • kirjeldab lühidalt inimeste eluolu kiviajal; • nimetab piltide abil esimesi koduloomi ja põllukultuure; • selgitab põhjuseid, miks inimene loobus rändavast eluviisist; • kirjeldab näidete varal, kuidas muutus tööriistade materjal ja kvaliteet metallide kasutuselevõttuga; • kirjeldab näidete varal, kuidas looduslikud tingimused kujundasid muinasaja inimeste eluolu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiviaeg. • Tule kasutuselevõtt. • Karjakasvatuse ja põlluharimise algus. • Metallide kasutuselevõtt. • Looduslike tingimuste osa inimkonna arenemisel. • Muinasaja ajajärgud ja nende üldiseloomustus: kordamine.
Muinasaeg Eestis	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas tekkis ja lõppes jääaeg; • joonistab ajatelje ning märgib sellele muinasaja ning esimeste teadaolevate asulate tekkeajad Eesti alal, 	<ul style="list-style-type: none"> • Jääaja lõpp ja esimesed inimasustuse jäljed Eesti aladel. • Muistsete eestlaste eluolu. • Eestlased muinasaja lõpus. • Eestlaste naaberrahvad ja kujunevad riigid.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab esimesi asulakohti Eesti aladel ning mida sealt on leitud; • leiab Euroopa kaardilt Eesti asukoha; • näitab Eesti kaardil esimesi asulakohti; • kirjeldab eestlaste eluolu muinasajal ja selle lõpul; • nimetab eestlaste naaberrahvaid ja -riike ja näitab neid kaardil. 	
Vanaaeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele vanaaja ning selle olulisemad daatumid (nt kirja teke, Cheopsi püramiidi rajamine, Suure Hiina müüri ehitamine jne); • teab, miks vanaaja riigid tekkisid suurte jõgede äärde; • nimetab vanaaja riikidest pärinevaid leiutisi ja uuendusi (nt ehituses); • nimetab vanaaja riikide kultuurisaavutusi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Mesopotaamia. • Vana-Egiptus. • Vana-India. • Vana-Hiina. • Vana-Kreeka. • Vana-Rooma. • Ristiusu teke.

	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab abiga olulisemaid teemakohaseid mõisteid; • teab, kuidas ristiusk tekkis ja millised on ristiusu põhimõtteid. 	
Keskajast ja feodaalkorrast	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele keskaja; • nimetab põhilisi ühiskonnaklasse; • kirjeldab lühidalt talupoegade ja feodaalide elu; • kirjeldab piltide abil keskaegset linna (nt Tallinna näitel) ja selle elanikke ning nende tegevusalasid; • teab, mis on kirik ja mis on selle ülesanded; • teab, millist rolli omas kirik keskaja inimese elus; • teab, miks katoliku kirik algatas ristsõjad. 	<ul style="list-style-type: none"> • Keskaja üldisloomustus. • Põlluharimise areng keskajal. • Talupoegade eluolu. • Feodaalide eluolu. • Keskaegsed linnad. • Ristiusu kirik ja ristsõjad.
Eestlaste muistne vabadusvõitlus	<p>Õpilane:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Liivlaste ja lätlaste alistamine ristsõja käigus. • Muistse vabadusvõitluse algus.

	<ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele muistse vabadusvõitluse toimumisaja; • mõistab näidete varal, miks ristisõda meie aladele laienes; • teab, millistest riikidest ristisõdijad tulid; • teab muistse vabadusvõitluse olulisemaid lahinguid ja nende tulemusi ning tähtsamaid isikuid; • teab, kuidas lõppes muistne vabadusvõitlus, mis see eestlastele kaasa tõi ja mis oli kaotuse põhjuseks. 	<ul style="list-style-type: none"> • Muistse vabadusvõitluse olulisemad lahingud. • Taanlased Põhja-Eestis. • Muistse vabadusvõitluse lõpp. • Miks eestlased lüüa said?
Eestlased võõra võimu all	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab kaardi abil, kes valitsesid Eesti alasid pärast muistset vabadusvõitlust; • märgib ajateljele Jüriöö ülestõusu ja reformatsiooni toimumisajad; • selgitab eestlaste olukorda pärast võõra võimu alla sattumist; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti ala pärast vallutust. • Jüriöö ülestõus. • Keskaegsed linnad Eestis. • Keskaegne Tallinn. • Reformatsioon.

	<ul style="list-style-type: none"> • selgitab, miks Jüriöö ülestõus algas, kirjeldab sündmuste käiku; • teab, kuidas Jüriöö ülestõus lõppes ja mida see eestlastele kaasa tõi; • nimetab ja näitab kaardil keskaegseid linnu Eesti aladel; • kirjeldab piltide abil keskaegset Tallinna ja selle kaitserajatisi; • teab, kes oli Martin Luther ja millised uuendused ta algatas. 	
Eesti varauusajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab kaardi abil meie naaberriike ja -rahvaid; • märgib ajateljele Liivi sõja toimumisaja ja Tartu Ülikooli asutamisaja; • nimetab Liivi sõjas osalenud riike ja selgitab üldist sündmuste käiku; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eestlaste naabrid enne Liivi sõda. Liivi sõda. • Eesti Rootsi riigi koosseisus. • Eestikeelse koolihariduse algus. Tartu Ülikool.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab lühidalt talupoegade elu muutust Rootsi ajal; • teab, et Rootsi ajal hakati mõtlema maarahva harimisele ning tegevust alustasid esimesed talurahvakoolid; • teab, kes oli Forselius, mis rolli omas kohalikus hariduselus tema loodud õpetajate seminar; • teab, kuidas asutati Tartu Ülikool, mida seal õpetati; • võrdleb Rootsi-aegset ja tänapäeva kooli. 	
Suured leiutised ja avastused	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab hiliskeskaegseid teadussaavutusi; • näitab kaardil ja nimetab riike, kust maadeavastajad teele asusid ning kuhu nad jõudsid; • märgib ajateljele Ameerika avastamise Columbuse poolt ning Magalhãesi ümbermaailmareisi toimumisaja; 	<ul style="list-style-type: none"> • Teaduse ja tehnoloogia areng keskaja lõpul. • Trükikunsti leiutamine. • Tulirelvade kasutuselevõtmine ja kaitseehitiste muutumine. • Meresõidu arenemine ja Ameerika avastamine. • Esimene teekond ümber maailma.

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab muutusi meresõidu arengus; • teab Kolumbuse tähtsust ajaloos; • räägib abivahendite toel esimesest reisist ümber maailma; • selgitab, mida töid endaga kaasa maadevastused; • nimetab asumaadest Euroopasse toodud põllukultuure, loomi ja kombeid. 	
--	---	--

8.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Maailm uusajal	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele uusaja kokkuleppelise alguse, Ameerika iseseisvussõja, Suure Prantsuse revolutsiooni, Napoleoni sõjakäigud; • nimetab ja näitab kaardil suuremaid Euroopa riike ja Põhja-Ameerikat; • selgitab lühidalt piltide abil Ameerika iseseisvuspüüdlusi, sõja käiku ja tulemusi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Mis on uusaeg? • Euroopa uusaja algul. • Ameerika iseseisvussõda ja USA sünn. • Suur Prantsuse revolutsioon. • Napoleoni sõjad. • Euroopa pärast Napoleoni sõdu. • Tööstusrevolutsioon ja olulisemad leiutised.

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab lühidalt piltide abil Suure Prantsuse revolutsiooni olulisemaid sündmusi, tähtsamaid tegelasi ja saavutusi; • kirjeldab lühidalt piltide abil Napoleoni sõjakäike ja nimetab tema olulisemaid saavutusi; • kirjeldab lühidalt kaardi abil mõne Euroopa riigi saatust pärast Napoleoni sõdu; • kirjeldab lühidalt piltide abil, kuidas tööstusrevolutsioon muutis maailma: üleminek tööstuslikule tootmisele (aurumasin), muutused transpordis (auruvedur ja -laev), fotograafia jne. 	
Eesti Tsaari-Venemaa võimu all	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele Põhjasõja toimumisaja, pärisorjuse kaotamise Eesti- ja Liivimaal; • nimetab ja näitab kaardil suuremaid Euroopa riike; 	<ul style="list-style-type: none"> • Põhjasõda ja Peeter I. • Eesti pärast ühendamist Venemaaga, muudatused majanduses. • Talupoegade koormiste suurendamine. • Pärisorjus, selle kaotamine ja asendamine teoorjusega. • Mõisnike eluolu.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, kuidas muutus talupoegade elu pärast pärisorjuse kaotamist; • võrdleb lühidalt skeemi abil päris- ja teoorjust; • kirjeldab piltide abil mõisnike elu; • selgitab teo- ja raharendi erinevust, teab, kuidas algas talude päriksostmine; <p>teab, mis põhjustas talupoegade hulgas pahameelt ning põhjustas rahutusi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Teorendilt raharendile ja talude päriksostmine. • Talurahvarahutused, Mahtra sõda.
Eesti talurahva elu 19. sajandil	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele 19. sajandi; • nimetab piltide abil talupere liikmed ja nende rollid; • nimetab piltide abil taluhooneid ja nende otstarvet; • nimetab pudulõjuseid, keda talus peeti; • kirjeldab pildi abil rehielamut ja selle sisustust; 	<ul style="list-style-type: none"> • Talupere. Talu hooned. Talupere aastaringseid tööd. Talurahva söök ja söögikombed. • Rahvakalender ja rahvakombed. • Talurahvakoolid.

	<ul style="list-style-type: none"> • teab, milline otstarve oli rehielamul vilja töötlemisel; • nimetab piltide abil talupere olulisemaid töid ning tööriistu; • kirjeldab lühidalt talupere igapäevast ja pühadeaegset toidulauda ning võrdleb neid tänapäevastega; • võrdleb 19. sajandi ja tänapäeva inimeste igapäevaelu; • nimetab kalendri abil olulisemaid rahvakalendri tähtpäevi ja teab mõningaid kombeid; • kirjeldab piltide/filmi näitel koolielu 19. saj talurahvakoolis ja võrdleb seda tänapäevasega; • nimetab õppeaineid valla- ja kihelkonnakoolis ja võrdleb neid oma tunniplaaniga. 	
Rahvuslik ärkamisaeg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele ärkamisaja olulisemad sündmused; 	<ul style="list-style-type: none"> • Ärkamisaja eellugu ja Kr. J. Peterson. Fr. R. Kreutzwald ja „Kalevipoeg“. J. V. Jannsen ja „Postimees“. Vanemuise Selts ja I üldlaulupidu. L.

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab lühidalt ärkamisajale eelnenud sündmusi ja tegelasi; • nimetab piltide abil ärkamisaja tähtsamaid tegelasi ja teab nende olulisemaid saavutusi; • nimetab Eesti esimesi kutselisi teatreid ja linnu, kus need kodulinnu; • teab, kelle eestvõttel, millal ja kus toimus esimene üldlaulupidu ning kirjeldab seda sündmust lühidalt; • selgitab, mis on rahvaluule; • teab, kuidas pandi alus Eesti Rahva Muuseumi kogudele. 	<p>Koidula ja Eesti teatri algus. J. Hurt. C. R. Jakobson.</p>
<p>Tööstuse areng. Venestamisaeg.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele Eesti rahvusvärvide esmase kasutuselevõtu (EÜS-i lipp); • näitab kaardil 19. saj lõpu Eesti tööstuslinna ja raudteeühendusi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Esimesed vabrikud ja raudteed Eestis. • Tööliste elu. • Venestamisaeg. • Rahvuslik liikumine venestamisajal. • EÜS ja Eesti rahvusvärvide algus. J. Tõnisson ja „Postimees“. Karskus- ja spordiseltsid, G. Lurich.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab piltide abil tööliste elu- ja töötingimusi 19. sajandi lõpus ning võrdleb neid tänapäevaste oludega; • kirjeldab lühidalt ja näidete varal, miks venestamine algas ning milles see seisnes; • nimetab piltide abil rahvusliku liikumise juhte venestamisajal; <p>1. nimetab piltide abil tuntumaid spordiseltsidest võrsunud spordikuulsusi.</p>	
Eesti 20. sajandi alguses	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele 1905. a revolutsiooni; • näitab kaardil Vene impeeriumi; • nimetab lühidalt revolutsiooni põhjusi ning selgitab piltide abil selle sündmusi; • kirjeldab lühidalt näitvahendite toel 1905. a sündmusi Eestis: streigid, mõisate põletamine, karistussalkade tegutsemine; 	<ul style="list-style-type: none"> • Eesti majandus XX sajandi algul. 1905.-1907. aasta revolutsioon. • Revolutsioonisündmused Eestis. • Eesti enne I maailmasõda, väljarändamine. • Eesti kultuur XX sajandi algul

	<ul style="list-style-type: none"> • näitab kaardil maid, kuhu eestlased välja rändasid; • nimetab piltide abil 20. saj alguse tuntumaid Eesti kirjanikke, kunstnikke ja heliloojaid ning olulisi kultuurisündmusi (Eesti Rahva Muuseumi ja esimese eestikeelse keskkooli avamine). 	
Maailm enne ja pärast I maailmasõda	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele I maailmasõja toimumisaja, 1917. a revolutsiooni; • nimetab piltide abil 19. saj lõpu ja 20. saj alguse olulisemaid leiutisi (kino, auto, lennuk jne); • näitab kaardil impeeriume ja nende asumaid; • nimetab lühidalt I maailmasõja põhjusi ja kirjeldab selle algust; • nimetab piltide abil I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjalisi uuendusi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Suured leiutused ja avastused. • Suurriikide ajastu (Briti impeerium, Ameerika Ühendriigid, Tsaari-Venemaa, Saksamaa, Prantsusmaa). • I maailmasõja põhjused ja algus. 1917. aasta revolutsioon Venemaal ja Nõukogude võimu kehtestamine. • I maailmasõja lõpp. • Sündmused Eestis 1917. aastal. • Sündmused Eestis 1918. aastal.

	<ul style="list-style-type: none"> • näitab kaardil pärast I maailmasõda tekkinud uusi riike; • kirjeldab lühidalt rahva olukorda tsaari-Venemaal ning selgitab, miks ja kuidas revolutsioon aset leidis; • kirjeldab piltide ja kaardi abil sündmusi Eestis 1917. aastal; • teab, kuidas ja millal Eesti iseseisvus. 	
--	---	--

9.klass

Teema	Õpitulemused	Õppesisu/praktilised tööd
Vabadussõda	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele Vabadussõja toimumise ja Tartu rahu sõlmimise aja; • näitab kaardil Vabadussõja käiku ja nimetab olulisemaid lahinguid; • nimetab piltide abil Vabadussõja-aegseid olulisemaid tegelasi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Vabadussõja algus. Eesti vabastamine. • Sõda Landeswehriga. • Vabadussõja lõpp ja Tartu rahu sõlmimine.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab lühidalt piltide ja kaardi abil sõda Landeswehriiga; • selgitab lühidalt, miks oli võit Landeswehri üle eestlaste jaoks oluline (Võidupüha tähistamine); • kirjeldab, kuidas ja mis tingimustel lõppes Vabadussõda; • kirjeldab, millal, kus ja kelle vahel sõlmiti Tartu rahu. 	
Eesti Vabariik 1918-1940	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele Eesti esimese iseseisvusaja; • näitab kaardil Eestit ja nimetab tema tähtsamaid välispartnereid; • nimetab piltide abil Eesti põllumajanduse ja tööstuse põhilisemat toodangut; • nimetab piltide abil Eesti olulisemaid poliitika- ja kultuuritegelasi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Asutav Kogu ja maareform. • Eesti Vabariigi sise- ja välispoliitika. • Põllumajandus, tööstus, kultuur ja haridus. • Eesti Vabariigis.

	<ul style="list-style-type: none"> • nimetab esimese iseseisvusaaja tähtsamaid haridusasutusi (TÜ, TTÜ, Kõrgem Sõjakool). 	
Maailm kahe maailmasõja vahel	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele maailmasõdade vahelise aja; • näitab kaardil ja nimetab Euroopa riike pärast I maailmasõda; • kirjeldab piltidele toetudes Saksamaa ja selle elanike olukorda pärast I maailmasõda; • kirjeldab lühidalt (abiga), kuidas Hitler võimule tuli; • kirjeldab piltidele toetudes eluolu Nõukogude Liidus; • nimetab piltide abil Nõukogude Liidu valitsejaid (Lenin, Stalin). 	<ul style="list-style-type: none"> • Saksamaa pärast I maailmasõda. • Kommunistlik Nõukogude Liit.
Eesti kaotab iseseisvuse	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele MRP sõlmimise, Talvesõja alguse, Eesti okupeerimise ja juuniküüditamise aja; 	<ul style="list-style-type: none"> • Molotovi-Ribbentropi pakt. Nõukogude • Venemaa tegevus naaberriikide suhtes pärast MRP-d. • Eesti okupeerimine ja liitmine NSV Liiduga.

	<ul style="list-style-type: none"> • näitab kaardil ja nimetab, kuidas Euroopa riigid MRP salaprotokolli alusel jaotati; • näitab Eesti kaardil Punaarmee baaside asukohti ja põhjendab abiga nende valikut; • kirjeldab abiga, kuidas Eesti kaotas iseseisvuse; • kirjeldab abiga, kuidas toimus juuniküüditamine; • kirjeldab abiga, miks Talvesõda algas ja kuidas see lõppes. 	
Teine maailmasõda 1939-1945	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele II maailmasõja toimumisaja; • näitab kaardil ja nimetab olulisemaid sõjas osalenud riike; • kirjeldab lühidalt piltidele toetudes II maailmasõja käiku ja selle tulemusi; • kirjeldab lühidalt piltide abil okupatsioonide aegset elu Eestis; 	<ul style="list-style-type: none"> • II maailmasõja käik. • Okupatsioonid ja sõjasündmused Eestis. • Sõjategevuse lõpp Eestis.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab lühidalt eestlaste valikuid sõja ajal ja nimetab, kelle poolel sõditi; • kirjeldab lühidalt, kuidas sõda Eesti ja eestlaste jaoks lõppes; • kirjeldab, kuidas sõda mõjutas kodukohta; • näitab kaardil ja nimetab riike, kuhu eestlased sõja lõpus põgenesid. 	
Eesti ja muu maailm pärast II maailmasõda	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • märgib ajateljele II maailmasõja lõpu, Eesti taasiseseisvumise ja Nõukogude Liidu lagunemise; • näitab kaardil ja nimetab Euroopa riike pärast II maailmasõda; • kirjeldab lühidalt suurriikide vahelisi suhteid pärast II maailmasõda; • kirjeldab abiga, kuidas toimus märtsiküüditamine; 	<ul style="list-style-type: none"> • Maailm pärast II maailmasõda, külm sõda. • Nõukogude Eesti. • Nõukogude Liidu kokkuvarisemine. • Eesti taasiseseisvumine.

	<ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab näidetele tuginedes elu Nõukogude Eestis; • kirjeldab piltidele toetudes Eesti taasiseseisvumisele viinud sündmusi (fosforiidisõda, öölaulupeod, Balti kett); • nimetab põhjusi ja sündmusi, miks NSVL kokku varises. 	
Ühiskonnaõpetus	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teab, et tähtsaim seadus on põhiseadus, kus on kirjas inimeste õigused ja kohustused ning toob nende kohta näiteid; • nimetab riigi sümboleid; • nimetab võimul olevat presidenti ja peaministrit; • nimetab piltide abil kõiki Eesti presidentide; • nimetab erakondi; • nimetab linnapead/vallavanemat; 	<ul style="list-style-type: none"> • Põhiseadus ja Eesti riigi sümbolid. • Riigikogu, riigipea, valitsus. • Kohalik omavalitsus. • Korraldus. Riigikaitse. Kohus. • Eesti ja rahvusvahelised organisatsioonid (Euroopa Liit, NATO).

	<ul style="list-style-type: none">• nimetab ameteid, kes tagavad riigi siseturvalisust (politsei, päästeamet, kiirabi) ja kirjeldab lühidalt nende ülesandeid;• oskab vajadusel abi kutsuda (112);• kirjeldab lühidalt kaitseväge ja kaitseväe ülesandeid ja teab nende erinevust;• teab, millega tegelevad kohtud;• teab, mis on kohtuniku, prokuröri ja advokaadi roll kohtuistungil;• nimetab olulisemaid rahvusvahelisi organisatsioone, kuhu Eesti kuulub ja teab nende sümboleid.	
--	--	--